

Český finanční a účetní časopis

Rok 2024

Ročník 19

Číslo 2

ISSN 1805-4838

Český finanční a účetní časopis je vědecký časopis
vydáváný Vysokou školou ekonomickou v Praze
v rámci Institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj
financované Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

Redakční rada:

Bohumil STÁDNÍK (Vysoká škola ekonomická v Praze) – předseda; David PROCHÁZKA (Vysoká škola ekonomická v Praze) – místopředseda; Eva DUCHÁČKOVÁ (Vysoká škola ekonomická v Praze); Renáta PAKŠIOVÁ (Ekonomická univerzita v Bratislavě); Pavel SVAČINA (Vysoká škola ekonomická v Praze); Jaroslav WAGNER (Vysoká škola ekonomická v Praze).

Ediční rada:

Petr MUSÍLEK (Vysoká škola ekonomická v Praze) – předseda; Romana ČIŽINSKÁ (ŠKODA AUTO Vysoká škola); Lilia DVORÁKOVÁ (Západočeská univerzita v Plzni); Zuzana JUHÁSZOVÁ (Ekonomická univerzita v Bratislavě); Bohumil KRÁL (Vysoká škola ekonomická v Praze); Martin MANDEL (Vysoká škola ekonomická v Praze); Petr MAREK (Vysoká škola ekonomická v Praze); Ladislav MEJZLÍK (Vysoká škola ekonomická v Praze); Libuše MÜLLEROVÁ (Vysoká škola ekonomická v Praze); Juraj NEMEC (Masarykova univerzita); Štěpán ONDER (Profi Credit Czech a.s.); Boris POPESKO (Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně); Jakub SEIDLER (Česká bankovní asociace); Daniel STAVÁREK (Slezská univerzita v Opavě); Martin ZRALÝ (České vysoké učení technické v Praze).

Technický redaktor:

Miroslav RADA

Kontaktní adresa:

Český finanční a účetní časopis
Vysoká škola ekonomická v Praze
nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3

E-mail: cfuc@vse.cz
Internet: <http://cfuc.vse.cz>

Tel.: +420 224 095 106
Fax: +420 224 095 109

Vydala Vysoká škola ekonomická v Praze
Nakladatelství Oeconomica v roce 2024

ISSN 1805-4838

© Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica – 2024

Obsah

STATI	4
Společenská odpovědnost firem ve výročních zprávách českých a slovenských společností <i>Michal Šindelář</i>	4
Vliv covid-19 na plnění českého a slovenského státního rozpočtu <i>Zuzana Gdovcová – Alena Maaytová</i>	23
Macaulayova durace perpetuity v době mezi výplatou kupónu <i>Bohumil Stádník</i>	43
Vliv změn účetní a daňové legislativy na vývoj fúzí na Slovensku v letech 2012–2022 <i>Gabriela Horáková</i>	51
DISKUSE	70
Diskuze k aktualizaci metodologického obsahu pojmů pojištění a pojišťovnictví <i>Jaroslav Daňhel – Eva Ducháčková – Jarmila Radová – Petra Tisová</i>	70
Pokyny pro autory	76

Společenská odpovědnost firem ve výročních zprávách českých a slovenských společností

*Michal Šindelář**

Abstrakt:

Článek se zabývá problematikou vykazování informací o společenské odpovědnosti firem ve výročních zprávách českých a slovenských společností. Provedená analýza vychází z analýzy výročních zpráv společností, na které aplikuje vybraná kritéria společenské odpovědnosti firem definovaná ve standardech GRI a zhodnocuje jejich uvedení ve výročních zprávách 25 českých a 25 slovenských společností v letech 2015 a 2020. Pro vyhodnocení významnosti změny ve vykazovaných informacích byl použit dvouvýběrový t-test. Mezi nejčastěji uváděné aspekty patří informace vztahující se k rizikům a příležitostem s dopadem na výnosy (příjmy) a náklady (výdaje) společnosti. Naopak mezi nejméně často uváděnými informacemi lze nalézt aspekty věnující se politice rozmanitosti. Analýza nepotvrdila významné zlepšení vypovídací hodnoty informací o společenské odpovědnosti firem uváděných ve výročních zprávách mezi lety 2015 a 2020.

Klíčová slova: Společenská odpovědnost firem (CSR); Standardy GRI; Výroční zpráva; Environmentální, sociální a podnikové řízení (ESG).

JEL klasifikace: M41, M14.

1 Úvod

Výroční zpráva je informačním zdrojem, který firma poskytuje externím i interním uživatelům. Jejím účelem je uceleně, vyváženě a komplexně informovat o činnosti dané společnosti, vývoji podnikové výkonnosti a stávajícím hospodářském postavení. Výroční zprávu lze také charakterizovat jako zdroj informací o společnosti a nástroj transparentnosti jejího podnikání ve vztahu ke všem zainteresovaným stranám. Pro mnohé společnosti je prezentace úspěšnosti jejich podnikatelské a společenské činnosti prostřednictvím výroční zprávy strategickou potřebou. Vzhledem ke skutečnosti, že se jedná o komplexní informační dokument, je kromě finančních údajů (finanční výkazy – rozvaha, výkaz zisku a ztráty, příloha v účetní závěrce, přehled o změnách vlastního kapitálu a přehled o peněžních tocích) třeba upozornit i na důležitost nefinančních údajů a informací (Okruhlica et al. 2018).

Společenská odpovědnost firem (CSR – Corporate Social Responsibility; dále též CSR) je moderní koncept podnikání, který je postaven na třech základních pilířích, a to ekonomickém, sociálním a environmentálním. Existuje několik definic

* Michal Šindelář; Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví, katedra finančního účetnictví a auditingu, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <michal.sindelar@vse.cz>.

Článek je zpracován jako výstup projektu Tržní selhání a jejich vliv na kvalitu auditu v České republice evidovaného Interní grantovou agenturou VŠE v Praze pod označením F1/25/2019.

a charakteristik termínu „společenská odpovědnost firem (CSR)“. Podle Evropské komise se CSR definuje takto: „Společenská odpovědnost firem dobrovolně integruje sociální a ekologické ohledy do podnikatelských činností firmy, a to ve spolupráci se zainteresovanými stranami podniku neboli stakeholdery“ (Evropská komise 2001). Lee (2008) charakterizuje CSR jako strategický nástroj, prostřednictvím kterého může firma zvýšit svou ekonomickou výkonnost a zlepšit i své finanční výsledky. Podobně také Visser (2011) charakterizuje společenskou odpovědnost jako způsob podnikání, který vytváří sdílené hodnoty ve společnosti prostřednictvím ekonomického pokroku, příznivého chování stakeholderů, systémem kontroly uvnitř firmy, a přitom přispívá k ochraně životního prostředí. Keinert (2008) navíc dodává, že aktivity v oblasti společenské odpovědnosti podporují pozitivní vztahy mezi firmami a společností díky tomu, že na jejich základě jsou jasně definovány role těchto podnikatelských subjektů vůči veřejnosti. Bowen (2013) uvádí, že ty největší firmy mohou svým chováním ovlivňovat životy lidí v několika ohledech. Zastává názor, že právě tyto firmy představují centrum moci a mají vliv na rozhodování občanů. Když se firma chová společensky odpovědně, podporuje k takovému chování i okolní prostředí. Jednotlivé kroky, které firma provádí v rámci CSR jsou pozitivním signálem nejen pro zákazníky dané firmy, ale i pro celou společnost, což vyvíjí tlak na zlepšování dosavadního prostředí. Ze zmíněných definic a charakteristik lze vyvodit, že společenská odpovědnost firem je konceptem s několika složkami a přístupy. Vnímání, důležitost a samotné vymezení těchto složek se v průběhu posledních dekád vyvíjelo a liší se i v návaznosti na úhlu pohledu konkrétního autora a také na odvětví, které autor sleduje.

Cílem tohoto článku je zhodnotit vývoj vykazování informací vztahujících se ke společenské odpovědnosti firem v České a Slovenské republice, které jsou uváděny ve výročních zprávách těchto společností. Pro posouzení informací o společenské odpovědnosti ve výročních zprávách společností vycházíme ze standardů GRI (Global Reporting Initiative). Pro hodnocení vycházíme z výročních zpráv společností za rok 2015 a 2022 a následně je analyzována také pozitivní či negativní změna ve vykazovaných informacích. Článek představuje základní analýzu vykazovaných informací společnostmi v České a Slovenské republice, proto se zaměřuje především na kvantitativní pojetí analýzy, přičemž lze předpokládat, že bude navazovat analýza kvalitativní zahrnující především zhodnocení vypovídací schopnosti prezentovaných informací včetně jejich vzájemné porovnatelnosti.

Článek je strukturován následovně. Po úvodu, který zasadil problematiku společenské odpovědnosti firem do širšího kontextu, následuje přehled literatury, který obsahuje jednak mezinárodní výzkumy v oblasti společenské odpovědnosti firem a jednak představuje tuto problematiku v českých a slovenských právních předpisech. Následující část představuje data, ze kterých analýza vyplývá. Diskuze představuje výsledky provedené analýzy a nejdůležitější výsledky jsou poté shrnuty v závěru.

2 Přehled literatury

Servaes a Tamayo (2013) zkoumají vztah mezi společenskou odpovědností firem a její celkovou hodnotou. Prokázali, že existuje relace mezi stupněm povědomí zákazníků o dané firmě, vyjádřené objemem vynaložených výdajů na propagaci, a efektem dosaženým CSR aktivitami. Pozitivní relace byla zaznamenána u firem s vysokým povědomím ze strany zákazníků. Znamená to, že čím vyšší je povědomí o dané firmě, tím vyšší je i efekt dosažený CSR aktivitami. Naproti tomu, u firem s nízkým zákaznickým povědomím byla prokázána negativní nebo jen nevýznamní relace. Závěrem tedy je, že aktivity v oblasti společenské odpovědnosti mohou firmám přidat na jejich hodnotě, zároveň však musí být splněny určité podmínky. Podobný výzkum byl proveden i v zemích Visegrádské 4. Nagy et al. (2022) analyzují vztah mezi společenskou odpovědností podniků a řízením zisků ve veřejně obchodovaných společnostech Visegrádské skupiny. Wanat a Stefańska (2015) dále rozšiřují vztah společenské odpovědnosti firem k vnitřnímu nastavení společnosti, především k zaměstnancům.

Steinerová et al. (2008) uvádí hlavní přínosy přístupu CSR. Podle Kotlera (2012) by mělo být na podnikatelské scéně více firem, které budou jednat dle svého nejlepšího svědomí a ukazovat na neetičnost ostatních konkurentů. Naopak ekonomické hledisko zdůrazňoval Friedman (2008), jeden z významných kritiků přístupu CSR, a tvrdil, že společenská odpovědnost firem a jejich manažerů spočívá pouze v maximalizaci zisku pro vlastníky. Koncept společenské odpovědnosti podrobil kritice i Reich (2007), podle kterého je CSR nástrojem, který může sloužit k manipulaci široké veřejnosti.

Analýzou společenské odpovědnosti firem za využití GRI standardů se zabývají autoři jak v západní Evropě, tak se tento koncept dostává do povědomí v Evropě střední a východní. Nunez a Nunez (2019) se ve své studii zabývají zveřejňováním ekonomických, environmentálních a sociálních dopadů, za využití GRI standardů s tím, že porovnávají toto zveřejňování u malých a velkých společností. Došli k závěru, že mezi firmami různých velikostí existují významné rozdíly ve vykazování CSR. Společnosti v rámci indexu EUROSTOXX 600 analyzovali Gietl et al. (2013). Došli k závěru, že nejkvalitněji vykazované informace podle GRI mají negativní vliv na hodnotu menších a méně ziskových firem, což vysvětlují především existencí vysokých nákladů na zavedení reportování CSR v souladu se standardy GRI. Zajímavý směr výzkumu ukazuje například Uyar et al. (2022), kteří analyzují, zda investoři vnímají společnosti vykazující informace o CSR lépe, či hůře oproti těm společnostem, které tyto informace nevykazují. Dochází k závěru, že pokud je vykazování v souladu s GRI standardy, investoři hodnotí tyto společnosti lépe.

Tento článek navazuje na výzkumy provedené v zemích Visegrádské skupiny a rozšiřuje jejich pohled zejména o výzkum v České republice a jeho srovnání se Slovenskou republikou. Výzkumy v zemích Visegrádské skupiny se zaměřují

především na úroveň implementace konceptu CSR do podnikatelského prostředí těchto zemí a v návaznosti na to lze očekávat výzkumy ve vazbě na hodnotu firem či další proměnné aplikované v mezinárodním výzkumu. Rozsa et al. (2022) pomocí dotazníkového šetření zkoumají implementaci konceptu CSR v rámci společností Visegrádské skupiny. Dochází k závěrům, že v těchto zemích převládá nízká znalost konceptu CSR a s tím související nízká úroveň implementace tohoto konceptu a také relativně nízká schopnost identifikovat pozitivní efekty CSR. Analýzu vývoje vykazování CSR za pomoci GRI standardů mezi lety 2007–2020 provedli Orzeł a Wolniak (2021) na datech polských společností. Došli k závěru, že zprávy o CSR jsou stále více v souladu se směrnicemi a tyto směrnice pozitivně ovlivňují standardizaci vykazovaných výsledků. Srovnání polských a slovenských společností provedli Hąbek et al. (2018). Analyzovali 34 zpráv z Polska a 18 zpráv ze Slovenska. Došli k závěru, že polské společnosti reportují CSR komplexněji a obecné povědomí o CSR reportingu je v Polsku lepší.

Základní výzkum problematiky CSR byl proveden také v České republice. Metzker a Streimikis (2020) předkládají studii, ve které zkoumají pomocí dotazníkové šetření vnímání konceptu CSR mezi malými a středními podniky v České republice. Zjistili, že manažeři nedokáží v konečném důsledku identifikovat pozitivní přínosy ze zavádění konceptu CSR. Kašparová (2018) provedla analýzu poskytovaných informací v rámci CSR reportingu na základě 69 výročních zpráv českých společností. Jedná se o výzkum v počáteční fázi zavádění CSR reportingu do povědomí českého prostředí, na který tento článek navazuje zahrnutím do hodnocení CSR reportingu českých společností mezinárodně uznávané standardy GRI. Na Slovensku se problematice hodnocení CSR reportingu za využití GRI standardů věnuje Pakšiová a Lovciová (2019). Autorky analyzovaly výroční zprávy společností působících v potravinářském průmyslu a z jejich závěrů vyplývá několik nedostatků ve výkaznictví v těchto společnostech. Zajímavý pohled na porovnání CSR reportingu v České a Slovenské republice nabízí Di Sabato a Kozáková (2023), kteří analyzují rozdíly mezi českými a slovenskými podniky v důrazu, který kladou na aktivity CSR související s pandemií COVID-19.

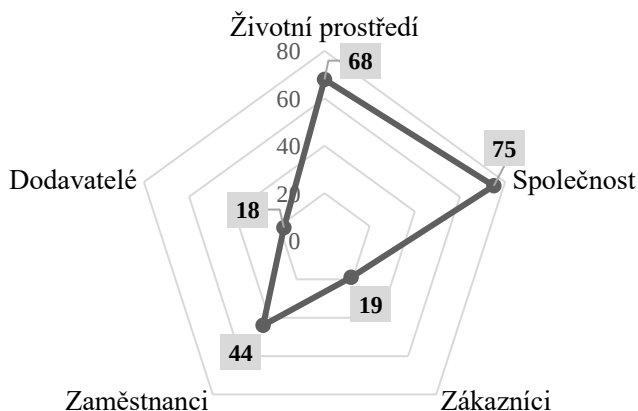
2.1 Společenská odpovědnost firem v České republice

V roce 2015 přijaly Česká a Slovenská republika jako členské státy Organizace spojených národů cíle udržitelného rozvoje (SDGs – Sustainable Development Goals), jejichž plnění by mělo do roku 2030 přispět k řešení aktuálních problémů souvisejících s extrémní chudobou, hrozbou změny klimatu, nerovnosti a nespravedlnosti (UNIDO, 2021).

Největší česká agentura pro výzkum trhu IPSOS organizuje v souvislosti se společenskou odpovědností každoročně od roku 2010 projekt s názvem „Ipsos CSR & Reputation Research“. Výzkum se zabývá problematikou udržitelného rozvoje a CSR ve spojitosti s aktivitami velkých firem a na zjišťování souvislostí mezi CSR

a reputací těchto firem. V prosinci roku 2020 byl realizován výzkum na reprezentativním vzorku 1044 respondentů z České republiky ve věku od 18 do 65 let. Provedené dotazníkové šetření IPSOS (2021) ukázalo, že vnímání firmy jako společensky odpovědné vytváří pozitivní vztah zákazníků k firmě a může ovlivnit preference a nákupní rozhodování. Dimenze, které jsou pro veřejnost klíčové, jsou zobrazeny na následujícím obrázku 1. Za nejvíce důležité jsou považovány tři dimenze, a to společnost, životní prostředí a zaměstnanci.

Obr. 1 Klíčové dimenze CSR z pohledu veřejnosti

Zdroj: Vlastní zpracování na základě IPSOS (2021).

2.2 Postavení společenské odpovědnosti v české a slovenské legislativě

Koncept společenské odpovědnosti byl do české a slovenské legislativy zapracován po vydání Směrnice 2014/95/EU, kterou se mění směrnice 2013/34/EU, pokud jde o uvádění nefinančních informací a informací týkajících se rozmanitosti některými velkými podniky a skupinami. Tato směrnice nabyla účinnost v roce 2017, což znamená, že ve výročních zprávách vydaných v roce 2018 a později by principy v oblasti společenské odpovědnosti měly být zmiňovány častěji. Je třeba ale uvést, kterých účetních jednotek se toto povinné vykazování týká.

Podle české legislativy zveřejňují nefinanční informace ty účetní jednotky, které spadají do kategorie velkých, jsou obchodní společnostmi a zároveň subjektem veřejného zájmu, pokud k rozvahovému dni překročí kritérium průměrného počtu 500 zaměstnanců (§ 32f zákona o účetnictví). Zákon zmiňuje, že účetní jednotka uvádí nefinanční informace v rozsahu potřebném k pochopení jejího vývoje týkající se alespoň otázek (§ 32g odst. 1 zákona o účetnictví):

- životního prostředí
- sociální a zaměstnaneckých otázek,

- respektování lidských práv a
- boje proti korupci a úplatkářství

Podobně jako v případě České republiky, na základě přijaté Směrnice 2014/95/EU byla doplněna ustanovení i do slovenské legislativy. Národní rada Slovenské republiky v roce 2015 novelizovala „zákon o účetnictví“ a rozšířila § 20 o nové odstavce. Podle tohoto zákona se povinné zveřejnění nefinančních informací ohledně environmentální, sociální a zaměstnanecké oblasti, dodržování lidských práv a boje proti korupci a úplatkářství týká těch subjektů veřejného zájmu, kterých průměrný počet zaměstnanců přesahuje 500 (§ 20 odst. 9 zákona o účetnictví).

3 Data a metodologie

3.1 Stanovení posuzovaných aspektů

Vzhledem k odlišné struktuře informací o společenské odpovědnosti a udržitelnosti jsme stanovili, co bude předmětem této analýzy. Základním metodickým nástrojem hodnocení analyzovaných zpráv jsou GRI standardy. GRI standardy představují komplexní soubor aspektů, které mohou být pro sestavení zpráv o společenské odpovědnosti a udržitelnosti použity. Pokud společnost deklaruje, že jsou dané zprávy sestaveny v souladu s GRI, pak musí dodržet všechny aspekty. V České a Slovenské republice nejsou tyto zprávy sestavovány v souladu s GRI, proto jsme z kompletní sady aspektů zvolili 24 takovým způsobem, aby byly rovnoměrně pokryty všechny tři pilíře (3P) – ekonomický (6 aspektů), environmentální (8 aspektů) a sociální (10 aspektů). Konkrétní posuzované aspekty jsou dále uvedeny v části 4 Výsledky provedené analýzy tohoto článku. GRI standardy se pro hodnocení CSR reportingu používají standardně v mezinárodním výzkumu. Garcia-Torea et al. (2020) používají GRI standardy pro zhodnocení kvalitativního vykazování společenské odpovědnosti firem. Morhardt et al. (2002) používají GRI standardy pro hodnocení zpráv o společenské odpovědnosti a udržitelnosti firem. Podobně používají GRI standardy také Pinnuck et al. (2021), Orzeł a Wolniak (2021) či Raith (2023). V tomto článku navazuje na použití GRI standardů pro hodnocení CSR reportingu českých a slovenských společností.

3.2 Výběr analyzovaných společností

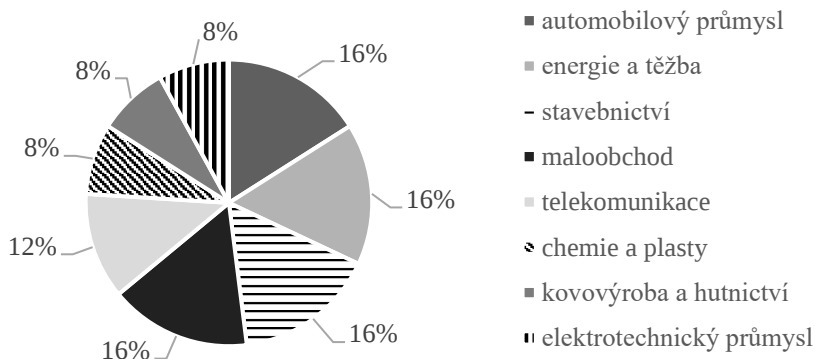
Jedním z cílů analýzy je porovnání, zda existují rozdíly ve vykazování společensky odpovědných aktivit firem působících v České republice a na Slovensku, museli jsme tedy zajistit srovnatelnost obou vzorků. Společnosti byly vybrány tak, aby byla respektována odvětvová struktura v obou vzorcích. Samotný výběr vzorku probíhal ve dvou krocích.

V prvním kroku byly identifikovány firmy s nejvyššími tržbami v obou zemích, které by mohly být součástí vzorku. V případě českých firem se tento seznam opírá o žebříček „100 Nejvýznamnějších firem České republiky“ za rok 2020, který

každoročně vydává společnost Czech Top 100. Výběr slovenských subjektů se opírá o databázi firem, taktéž s nejvyššími tržbami za rok 2020, zveřejněnou na webovém portálu společnosti FinStat. Jde o online platformu, která spájí vícero informačních zdrojů, čímž ulehčuje lidem práci s daty a umožňuje rychle posoudit finanční zdraví slovenských podnikatelských subjektů. Základní soubor tvořilo 100 českých a slovenských společností. Důvodem pro výběr velkých společností je především to, že pro tyto firmy se stalo reportování o CSR aktivitách samozřejmostí, přestože ne všechny mají tuto povinnost stanovenou zákonem. Díky popisu svých společensky odpovědných aktivit zvyšují svou konkurenceschopnost a postavení v národním hospodářství.

Ve druhém kroku byly firmy z obou seznamů rozříděné podle odvětví s cílem zajistit stejnou odvětvovou strukturu v případě českých a slovenských společností. Tento způsob výběru zajistí porovnání výsledků mezi oběma zeměmi, protože z hlediska počtu vybraných společností respektuje stejné poměrné zastoupení. Byly tak zkonstruovány dvě skupiny, česká a slovenská, obsahující 8 různých odvětví. Odvětvovou strukturu ve vzorcích znázorňuje obrázek 2. Z celkového souboru jsme vybrali 50 společností – 25 českých a 25 slovenských, přičemž jsme v rámci výběru vzorku respektovali procentní zastoupení daných odvětví v celkovém souboru společností. Celkem bylo analyzováno 100 výročních zpráva – 50 za rok 2015 a 50 za rok 2020. Vybrané společnosti představují 25 % celkového analyzovaného souboru, což považujeme za dostatečné pro vyvození závěrů.

Obr. 2 Odvětvová struktura ve vzorcích

Zdroj: Vlastní zpracování.

3.3 Sběr dat

Informace potřebné pro tuto analýzu byly získány z výročních zpráv analyzovaných společností za kalendářní rok 2020 a 2015, případně za hospodářský rok 2020/2021 a 2015/2016. Rok 2015 byl zvolen jako poslední, kdy neplatila povinnost zveřejňování nefinančních informací a rok 2020 byl zvolen proto, že informační povinnosti o nefinančních informacích by měly být ve výročních zprávách již dostatečně implementovány, neboť povinnost zveřejňování nefinančních informací vznikla v roce 2016, resp. 2017. Z této skutečnosti lze vyvodit, že by mělo dojít ke zlepšení situace, nicméně předmětem analýzy jsou velké společnosti, u kterých lze předpokládat, že nefinanční informace obsahující informace o společenské odpovědnosti firem předkládaly v rámci svých výročních zpráv již před zavedením této povinnosti.

Výroční zprávy jsou k dispozici přímo na internetových stránkách posuzovaných společností nebo na stránce or.justice.cz v případě českých společností a na stránce registeruz.sk, pokud jde o slovenské společnosti. Sběr dat byl založen na systematickém vyhledávání relevantních informací ve výročních zprávách. Nejprve bylo posouzeno, zda se hledaná informace ve výroční zprávě nachází, nebo ne. Pokud se potřebné informace v prvním kole nalézt nepovedlo, byly zaznamenány. Na základě podrobnějšího čtení a pochopení širšího kontextu dané výroční zprávy byla existence zaznamenaných informací ověřena v kole druhém. Oba autoři nezávisle na sobě analyzovali vybrané výroční zprávy. Následně vzájemně porovnali své výsledky, odstranili vzniklé nesrovnalosti opětovnou analýzou dané výroční zprávy, kde ověřovali existenci daného aspektu. Vzniklý data set byl použit pro prezentaci výsledků.

Pro posouzení dopadu změny vykazovaných informací ohledně společenské odpovědnosti firem je jako statistická metrika použit dvouvýběrový t-test, který ověřuje, zda se průměrná hodnota informací vykázaných ve výročních zprávách za rok 2015 významně liší od průměrné hodnoty informací vykázaných ve výročních zprávách za rok 2020. Před samotnou analýzou byly ověřeny všechny předpoklady pro použití Two-sample t-testu. Při měření této statistické významnosti byl použit software R. Tabulka 1 zobrazuje popisnou statistiku zveřejněných informací v jednotlivých letech.

Tab. 1 Popisná statistika

Rok	Rok 2015 n = 24	Rok 2020 n = 24
Průměr	13,542	18,333
Standardní chyba	1,878	2,652
Medián	13,500	17,500
Směrodatná odchylka	9,203	12,994
Minimum	0,000	0,000
Maximum	32,000	42,000

Zdroj: Vlastní zpracování.

Pozn.: n = počet kritérií.

4 Výsledky provedené analýzy

4.1 Zveřejnění sledovaných aspektů v roce 2020

Tabulka 2 poskytuje přehled sledovaných aspektů a jejich vyhodnocení z kvantitativního hlediska. V tabulce jsou uvedena absolutní vyjádření, které představují počty firem, které daný aspekt ve své výroční zprávě uvedly bez ohledu na rozsah zveřejněných informací, a relativní vyjádření, která představují procentní podíl v daných skupinách. Sledované aspekty týkající se společenské odpovědnosti jsou v tabulce 2 systematicky rozdělené do třech kategorií – ekonomická, enviromentální a sociální oblast.

V rámci ekonomické oblasti bylo posouzeno 6 aspektů. Nejčastěji zveřejňovanou informací, která se objevila ve 42 z 50 výročních zpráv, což představuje podíl 84 %, jsou rizika nebo příležitosti, které mohou mít významný vliv na provoz a způsobit výkyvy ve výnosech (příjmech) a nákladech (výdajích). Ekonomické ukazatele, které umožňují uživatelům získat rychlý přehled o hospodaření dané firmy, zveřejnilo 76 % všech společností. Tento ukazatel lze interpretovat tak, že ostatní společnosti neuvedly tento aspekt ve své výroční zprávě přehledně, případně nebyly tyto aspekty ve výroční zprávě analyzovány, či byl uveden pouze odkaz na účetní závěrku. Naopak, nejméně zveřejňovanou informací je finanční pomoc obdržená od státu, kterou zmínilo jen 5 firem (z toho 4 české a 1 slovenská). Tato finanční pomoc se týkala především dotací poskytnutých na zmírnění dopadů způsobených pandemií Covid-19 s cílem udržení zaměstnanosti. Nízká míra vykazování byla také zaznamenána v otázce spolupráce s místními dodavateli, o které se zmínila jen každá pátá společnost.

Druhou analyzovanou oblastí je environmentální oblast. V této oblasti jsme analyzovali 8 aspektů, které mají vliv na životní prostředí a jejich pravidelné sledování a vyhodnocování přispívá k ochraně celé planety. Nejvíce reportovanou problematikou je nakládání s odpadem, který vzniká v každé firmě, ať už jde o výrobní podnik nebo o podnik poskytující služby. Nakládání s odpadem zmiňuje 32 společností (13 českých a 19 slovenských), což znamená 64 % všech společností. Důležitost je přikládána i recyklaci obsažené ve více než polovině výročních zpráv. O něco méně (ve 48 % výročních zprávách) je pozornost věnována emisím skleníkových plynů a dalším škodlivým prchavým látkám. Na druhé straně, jen 4 společnosti (2 české a 2 slovenské) uvedly, že se jim zavedenými metodami podařilo snížit energetickou náročnost produkováných výrobků.

Tab. 2 Vyhodnocení sledovaných aspektů

Č.	Sledovaný aspekt	Počet společností		
		ČR	SR	Σ
1.	Základní ekonomické ukazovatele – generované tržby, zisk, alokované náklady	17	21	38
2.	Finanční pomoc obdržena od státu*	4	1	5
3.	Rizika nebo příležitosti, které mohou mít významný vliv na provoz a způsobit výkyvy ve výnosech (příjmech) a nákladech (výdajích)	20	22	42
4.	Investice do infrastrukturních projektů a souvisejících služeb	11	13	24
5.	Míra spolupráce s místními dodavateli	3	7	10
6.	Boj proti korupci a neetickému chování, organizování školení v oblasti protikorupční politiky	9	12	21
7.	Význam recyklace ve výrobním procesu/provozu	10	16	26
8.	Celková spotřeba elektrické energie, tepla a dalších zdrojů	2	5	7
9.	Snížení spotřebované energie v důsledku šetření a dalších iniciativ zaměřených na snížení spotřeby	6	8	14
10.	Snížení energetické náročnosti produkovaných výrobků nebo služeb v průběhu sledovaného období	2	2	4
11.	Nakládání s vodou (zdroje odběru vody, její spotřeba, vypouštění odpadové vody)	5	9	14
12.	Přímé a nepřímé emise skleníkových plynů způsobené činností společnosti	9	15	24
13.	Snížení skleníkových plynů jako přímý důsledek iniciativ zaměřených na toto snižování	9	13	22
14.	Nakládání s odpadem (významní dopady a potenciální rizika související s touto problematikou)	13	19	32
15.	Celkový počet nově přijatých zaměstnanců v průběhu sledovaného období	2	3	5
16.	Fluktuace zaměstnanců v průběhu sledovaného období (případně jejich rozdělení podle věku a pohlaví)	0	1	1
17.	Benefity poskytované zaměstnancům	13	16	29
18.	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci	16	17	33
19.	Rozsah školení, kterých se zaměstnanci zúčastnili a dalších programů na zvyšování jejich dovedností	19	17	36
20.	Procentní zastoupení osob na řídicích pozicích podle věku	0	0	0
21.	Procentní zastoupení osob na řídicích pozicích podle pohlaví	0	3	3
22.	Procentní zastoupení zaměstnanců podle věku	1	5	6
23.	Procentní zastoupení zaměstnanců podle pohlaví	3	11	14
24.	Projekty zaměřené na podporu a rozvoj místních komunit	12	17	29

Zdroj: Vlastní zpracování.

Pozn.: ČR – Česká republika, SR – Slovenská republika, Σ – Dohromady.

* Tento ukazatel může být ovlivněn tím, že dané společnosti o podporu nežádaly či ji neobdržely.

Ve třetí, sociální, oblasti jsme analyzovali 10 aspektů. V rámci sociální oblasti se nejčastěji ve výročních zprávách objevovaly informace zaměřené na vzdělávání a rozvoj zaměstnanců. Rozsah školení, kterých se zaměstnanci zúčastnili a dalších programů na zvyšování jejich dovedností, zmínilo 36 společností z 50 (19 českých a 17 slovenských), což představuje podíl 72 %. Další často zmiňovanou problematikou je ochrana a bezpečnost zdraví při práci (BOZP), která byla obsažena v 66 % analyzovaných výročních zpráv. Naproti tomu, malá pozornost je věnována politice rozmanitosti. Žádná výroční zpráva neobsahovala procentní zastoupení osob na řídicích pozicích podle věku. Rozdělení osob podle pohlaví však do své výroční zprávy zakomponovaly alespoň 3 slovenské společnosti. U běžných zaměstnanců byla politice rozmanitosti věnována o trochu větší pozornost. Nedostatečně je ve výročních zprávách řešena i otázka fluktuace zaměstnanců. O této problematice se totiž zmínila jen jediná společnost. Dalším zanedbávaným ukazatelem je celkový počet nově přijatých zaměstnanců, o kterém se zmínilo jen 5 společností.

4.2 Srovnání roků 2015 a 2020

Tabulka 3 zobrazuje změny ve vykazování analyzovaných aspektů mezi lety 2015 a 2020. Výsledky potvrzují, že v průběhu pěti let došlo ke zlepšení v kvantitě zveřejňovaných informací o společenské odpovědnosti ve výročních zprávách českých i slovenských firem. Hodnoty uvedené v tabulce 3 tedy vyjadřují, o kolik procentních bodů více nebo méně firem se o daném aspektu zmiňuje ve své výroční zprávě za rok 2020 v porovnání s rokem 2015. Nevýznamnější kladné změny lze spatřovat u následujících aspektů:

- rizika nebo příležitosti, které mohou mít významný vliv na provoz a způsobit výkyvy ve výnosech (příjmech) a nákladech (výdajích),
- význam recyklace ve výrobním procesu/provozu a
- u slovenských firem také rozsah školení, kterých se zaměstnanci zúčastnili a dalších programů na zvyšování jejich dovedností.

Naopak k poklesu informativní hodnoty vykazovaných údajů došlo především u fluktuace zaměstnanců v průběhu sledovaného období (případně jejich rozdělení podle věku a pohlaví) a celkový počet nově přijatých zaměstnanců v průběhu sledovaného období. Celkově lze konstatovat, že převládá pozitivní trend a od roku 2015 do roku 2020 došlo ke kvantitativnímu zlepšení v reportování o společenské odpovědnosti nejvýznamnějších firem v českém a slovenském podnikatelském prostředí.

Tab. 3 Porovnání roků 2015 a 2020 (v procentních bodech)

Č.	Aspekt	Změna (procentní body)		
		ČR	SR	Σ
1.	Základní ekonomické ukazovatele – generované tržby, zisk, alokované náklady	+4 p. b.	+20 p. b.	+12 p. b.
2.	Finanční pomoc obdržena od státu	-4 p. b.	0 p. b.	-2 p. b.
3.	Rizika nebo příležitosti, které mohou mít významný vliv na provoz a způsobit výkyvy ve výnosech (příjmech) a nákladech (výdajích)	+32 p. b.	+60 p. b.	+46 p. b.
4.	Investice do infrastrukturních projektů a souvisejících služeb	+8 p. b.	+16 p. b.	+12 p. b.
5.	Míra spolupráce s místními dodavateli	+8 p. b.	+20 p. b.	+14 p. b.
6.	Boj proti korupci a neetickému chování, organizování školení v oblasti protikorupční politiky	0 p. b.	+16 p. b.	+8 p. b.
7.	Význam recyklace ve výrobním procesu/provozu	+28 p. b.	+20 p. b.	+24 p. b.
8.	Celková spotřeba elektrické energie, tepla a dalších zdrojů	+4 p. b.	+4 p. b.	+4 p. b.
9.	Snížení spotřebované energie v důsledku šetření a dalších iniciativ zaměřených na snížení spotřeby	+4 p. b.	+12 p. b.	+8 p. b.
10.	Snížení energetické náročnosti produkovaných výrobků nebo služeb v průběhu sledovaného období	+4 p. b.	+4 p. b.	+4 p. b.
11.	Nakládání s vodou (zdroje odběru vody, její spotřeba, vypouštění odpadové vody)	+4 p. b.	0 p. b.	+2 p. b.
12.	Přímé a nepřímé emise skleníkových plynů způsobené činnostmi společnosti	+16 p. b.	+20 p. b.	+18 p. b.
13.	Snížení skleníkových plynů jako přímý důsledek iniciativ zaměřených na toto snižování	+20 p. b.	+12 p. b.	+16 p. b.
14.	Nakládání s odpadem (významní dopady a potenciální rizika související s touto problematikou)	+16 p. b.	+12 p. b.	+14 p. b.
15.	Celkový počet nově přijatých zaměstnanců v průběhu sledovaného období	-12 p. b.	-4 p. b.	-8 p. b.
16.	Fluktuace zaměstnanců v průběhu sledovaného období (případně jejich rozdělení podle věku a pohlaví)	-4 p. b.	-12 p. b.	-8 p. b.
17.	Benefity poskytované zaměstnancům	+8 p. b.	+24 p. b.	+16 p. b.
18.	Bezpečnost a ochrana zdraví při práci	+12 p. b.	+4 p. b.	+8 p. b.
19.	Rozsah školení, kterých se zaměstnanci zúčastnili a dalších programů na zvyšování jejich dovedností	+8 p. b.	+52 p. b.	+30 p. b.
20.	Procentní zastoupení osob na řídicích pozicích podle věku	0 p. b.	0 p. b.	0 p. b.
21.	Procentní zastoupení osob na řídicích pozicích podle pohlaví	0 p. b.	+8 p. b.	+4 p. b.
22.	Procentní zastoupení zaměstnanců podle věku	-4 p. b.	0 p. b.	-2 p. b.
23.	Procentní zastoupení zaměstnanců podle pohlaví	-8 p. b.	+20 p. b.	+6 p. b.
24.	Projekty zaměřené na podporu a rozvoj místních komunit	-8 p. b.	+16 p. b.	+4 p. b.

Zdroj: Vlastní zpracování.

Pozn.: ČR – Česká republika, SR – Slovenská republika, Σ – Dohromady.

Tabulka 4 zobrazuje výsledky dvouvýběrového t-testu¹. Hodnota p je 0,1472, a překračuje tedy hladinu významnosti 0,05. Nelze tedy konstatovat, že by došlo k významným změnám ve vykazovaných informacích vztahujících se ke společenské odpovědnosti společností. Ze srovnání vyplývá mírný posun ke zvýšení počtu vykazovaných informací, nicméně tento posun není statisticky významný.

Tab. 4 Dvouvýběrový t-test

Two-Sample t-test
data: rok_2015_VZ and rok_2020_VZ
results: t = -1.4743, df = 46, p-value = 0.1472
alternative hypothesis: true difference in means is not equal to 0
95 percent confidence interval: -11.334021 1.750688
sample estimates:
mean of rok_2015_VZ: 13.54167
mean of rok_2020_VZ: 18.33333

Zdroj: Vlastní zpracování.

5 Diskuze a závěr

Tento článek se zabývá vykazováním společenské odpovědnosti firem obsažené ve výročních zprávách těchto společností. Cílem článku bylo kvantifikovat úroveň vykazování společenské odpovědnosti firem na základě kritérií stanovených standardy GRI. Článek porovnává úroveň vykazování v České a Slovenské republice a analyzuje, zda došlo mezi lety 2015 a 2020 ke změně vykazování těchto informací. Analýza vychází z obecně pojímaného konceptu společenské odpovědnosti firem a také z postavení společenské odpovědnosti firem v aktuálních legislativách České a Slovenské republiky. Článek hodnotí úroveň vykazování společenské odpovědnosti firem českých a slovenských firem za rok 2020 a zároveň porovnává úroveň vykazování na základě výročních zpráv za rok 2020 s výročními zprávami za rok 2015. Z této analýzy vyplynulo několik závěrů:

- Nejčastěji vykazovanou informací ve výročních zprávách českých a slovenských společností je aspekt „rizik a příležitostí, které mohou mít významný vliv na provoz a způsobit výkyvy ve výnosech (příjmech) a nákladech (výdajích)“;

¹ Předpoklady dvouvýběrového t-testu byly ověřeny s následujícími výsledky: Shapiro-Wilk test pro rok 2015 p-hodnota = 0,4768 a pro rok 2020 p-hodnota = 0,1320 a F-test p-hodnota = 0,1051. Závěrem lze konstatovat, že mezi rozptyly obou souborů dat není významný rozdíl, a proto byl proveden klasický dvouvýběrový t-test, který předpokládá rovnost obou rozptylů.

- Naopak nejméně vykazovanou informací jsou aspekty věnující se politice rozmanitosti především na řídicích pozicích;
- Ačkoliv mezi lety 2015-2020 došlo ke zlepšení vykazovaných informací, není toto zlepšení statisticky významné.

Náš závěr o postupně zvyšující se úrovni vykazovaných informací ohledně společenské odpovědnosti firem, i když tento závěr není statisticky významný, odpovídá výsledkům výzkumu na polských datech, ve kterém autoři Orzeł a Wolniak (2021) došli také k závěru rostoucí úrovně vykazovaných informací. Zároveň analýza potvrdila rostoucí potenciál zveřejňovaných informací o CSR u českých společností, čímž navazuje na závěry Kašparové (2018). Samotné vykazování jednotlivých informací vyžadovaných vybranými GRI standardy je také srovnatelné s mezinárodními výzkumy. Závěry Morhardt et al. (2002) naznačují, že průměrné naplnění jednotlivých GRI standardů se pohybuje kolem 48 %, což je v souladu s našimi závěry. Přínosem naší analýzy je především provedení tohoto základního zhodnocení zveřejňovaných informací ve výročních zprávách o společenské odpovědnosti firem, na které mohou navazovat další výzkumné práce týkající se této problematiky v České a Slovenské republice.

Po představení nejvýznamnějších závěrů je nutné upozornit na určitá omezení, která jsou s touto analýzou spojena. Naše analýza nepracuje s kompletními zprávami, které by byly sestaveny dle GRI standardů a metodiky. Z toho vyplývá omezení v rámci celkové interpretace našich výsledků ve vztahu celkového zhodnocení souladu s GRI standardy. Pro naši analýzu jsme zvolili pouze některé standardy GRI, kdy jsme jejich aplikaci ověřovali ve výročních zprávách vybraných společností. Článek se tedy nezabývá vyhodnocením celkového souladu s GRI standardy metodikou. Další omezení spočívá v subjektivním hodnocení skutečnosti, zda analyzovaná výroční zpráva obsahuje daný aspekt. Tuto skutečnost autoři eliminovali tím, že analýzu prováděli vzájemně nezávisle a při celkovém hodnocení v rámci sporných bodů danou výroční zprávu analyzovali společně.

Společenská odpovědnost firem v posledních letech nabírá na stále větším významu. Důkazem je globální oteplování a další klimatické změny, které jsou důsledkem nadměrné zátěže životního prostředí. Firmy si uvědomují, že se musí chovat odpovědně nejen v environmentálních otázkách, ale také v těch sociálních. Dbát na ochranu životního prostředí, kvalitu ovzduší, čistotu vod, poskytnout příležitost rozvíjet se i sociálně znevýhodněným skupinám obyvatelstva a následně zabezpečit důstojné a bezpečné pracovní prostředí by mělo patřit k prioritám každé společnosti. Již nyní vznikají samostatné zprávy o společenské odpovědnosti firem, ve kterých jsou tyto aktivity popsány podrobněji. S narůstající iniciativou ze strany Evropské unie lze očekávat, že v dalších letech bude společenská odpovědnost věnována ještě větší pozornost např. v podobě ESG vykazování (ESG – Environmental, Social and Corporate Governance), které je jednou z významných aktivit v oblasti společenské

odpovědnosti firem. Tento koncept má umožnit, aby společnost předložila zainteresovaným skupinám (zejména uživatelé výročních zpráv) posouzení rizik a příležitostí, které souvisejí s udržitelností podnikatelské činnosti dané společnosti. Gillan et al. (2021) předkládají přehled vědeckých studií v oblasti environmentální, sociální a správní politiky (ESG) a společenské odpovědnosti firem (CSR). Konstatují, že stále existují protichůdné hypotézy a výsledky, které nejsou spolehlivě vyřešeny, což vede k potřebám dalších výzkumů. Tyto výzkumy se věnují především vazbě udržitelných financí (tržní hodnoty společnosti, návratnosti investic) ve vztahu k sociální odpovědnosti firem, např. Chang et al. (2022) potvrdili vyšší hodnotu firmy tím, že motivovaní zaměstnanci, silné vztahy se zákazníky a dodavateli podporují dlouhodobý růst společnosti, zvyšují dividendy a snižují náklady na financování. V rámci současného vývoje kolem problematiky ESG sepsala Kaźmierczak (2022) přehled literatury, který se věnuje shodným bodům, tak rozdílům v pojetí ESG a CSR. Do budoucna lze očekávat zaměření výzkumu v zemích Visegrádské skupiny právě tímto směrem.

Literatura

BOWEN, H. R., 2013. *Social Responsibilities of the Businessman*. Iowa City:University of Iowa Press. Dostupné z: <https://doi.org/10.2307/j.ctt20q1w8f>.

DI SABATO, V., a J. KOZÁKOVÁ, 2023. Investigation of CSR Activities Connected to Covid-19 in Czech and Slovak Businesses. *Economics & Culture*. Vol. 20, iss. 1, s. 114–124. Dostupné z: <https://doi.org/10.2478/jec-2023-0010>.

EVROPSKÁ KOMISE, 2001. *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*. Online. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_9. [citováno 2023-08-14].

FRIEDMAN, M., 2008. The Social Responsibility of Business is to Increase Profits. In: KLAUS, E. M., eds. *Multinational Enterprises and Host Economies*. Cheltenham, U.K. and Northampton, Mass.: Elgar. S. 375–380.

GARCIA-TOREA, N., B. FERNANDEZ-FEIJOO a M. DE LA CUESTA, 2020. CSR reporting communication: Defective reporting models or misapplication? *Corporate Social Responsibility & Environmental Management*. Vol. 27, iss. 2, s. 952–968. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/csr.1858>.

GIETL, S., M. GOTTSCHKE, A. HABISCH, M. ROLOFF a M. SCHAUER, 2013. Does CSR Reporting Destroy Firm Value? Empirical Evidence on GRI-Aligned European Firms. *Zeitschrift für Umweltpolitik und Umweltrecht*. Vol. 36, no. 1, s. 58–86.

GILLAN, S. L., KOCH, A. a STARKS, L. T., 2021. Firms and Social Responsibility: A Review of ESG and CSR Research in Corporate Finance. *Journal of Corporate Finance*. Vol. 66, 101889. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.jcorpfin.2021.101889>.

HĄBEK, P., E. SUJOVÁ a H. ČIERNA, 2018. Comparative Analysis of Csr Reporting Practices in Poland and Slovakia. *Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization & Management*. Vol. 116, s. 51–66. Dostupné z: <https://doi.org/10.29119/1641-3466.2018.116.4>.

CHANG, X., K. FU, Y. JIN a P. F. LIEM, 2022. Sustainable Finance: ESG/CSR, Firm Value, and Investment Returns. *Asia-Pacific Journal of Financial Studies*. Vol. 51, iss. 3, s. 325–371. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/ajfs.12379>.

IPSOS, 2021. *Bez společenské odpovědnosti se kvalitní firemní strategie neobejde*. Ipsos. Online. Praha: IPSOS. Dostupné z: <https://www.ipsos.com/cs-cz/bez-spolecenske-odpovednosti-se-kvalitni-firemni-strategie-neobejde>. [citováno 2023-04-10].

KAŠPAROVÁ, K., 2018. The Czech CSR Reports: Topics and Quality of Their Processing: České CSR reporty: témata a kvalita jejich zpracování. *Acta Academica Karviniensia*. Roč. 2018, č. 2, s. 5–15. Dostupné z: <https://doi.org/10.25142/aak.2018.009>.

KAŹMIERCZAK, M., 2022. A Literature Review on the Difference Between CSR and E3WG. *Scientific Papers of Silesian University of Technology: Organization & Management*. No. 162, s. 275–289. Dostupné z: <https://doi.org/10.29119/1641-3466.2022.162.16>.

KEINERT, Ch., 2008. *Corporate Social Responsibility as an International Strategy*. Heidelberg: Physica Heidelberg, a Springer company. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/978-3-7908-2024-9>.

KOTLER, P., 2012. Marketing Needs a Conscience. *Marketing News*. Roč. 46, č. 16, s. 30–30.

LEE, M.-D. P., 2008. A review of the theories of corporate social responsibility: Its evolutionary path and the road ahead. *International Journal of Management Reviews*. Vol. 10, iss. 1, s. 53–73. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2370.2007.00226.x>.

METZKER, Z., a J. STREIMIKIS, 2020. CSR Activities in the Czech SME Segment. *International Journal of Entrepreneurial Knowledge*. Vol. 8, no. 1, s. 49–64. Dostupné z: <https://doi.org/10.37335/ijek.v8i2.101>.

MORHARDT, J. E., S. BAIRD, a D. FREEMAN, 2002. Scoring corporate environmental and sustainability reports using GRI 2000, ISO 14031 and other

criteria. *Corporate Social Responsibility & Environmental Management*. Vol. 9, iss. 4, s. 215–233. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/csr.26>.

NAGY, M., K. VALÁŠKOVÁ a P. DURANA, 2022. The Effect of CSR Policy on Earnings Management Behavior: Evidence from Visegrad Publicly Listed Enterprises. *Risks*. Vol. 10, iss. 11, s. 1–14. Dostupné z: <https://doi.org/10.3390/risks10110203>.

NUNEZ, E., a R. NUNEZ, 2019. Comparison of CSR Reporting Using the GRI Framework for Small and Large Companies. *Journal of Business and Economic Studies*. Vol. 23, iss. 2, s. 42–63.

OKRUHLICA, F., K. ŠEBEJOVÁ a M. DEBNÁR, 2018. *Výroční správa*. Praha: Wolters Kluwer.

PAKŠIOVÁ, R., a K. LOVCIOVÁ, 2019. Managerial Reporting by Food Production Companies in Slovakia in 2017. *Engineering Management in Production & Services*. Vol. 11, iss. 3, s. 71–85. Dostupné z: <https://doi.org/10.2478/emj-2019-0022>.

PINNUCK, M., A. RANASINGHE, N. SODERSTROM a J. ZHOU, 2021. Restatement of CSR Reports: Frequency, Magnitude, and Determinants. *Contemporary Accounting Research*. Vol. 38, iss. 3, s. 2376–2416. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12666>.

ORZEL, B., a R. WOLNIAK, 2021. Corporate Social Responsibility Reports on Polish Market Over the Years – Comparison and Analysis. *Scientific Papers of Silesian University of Technology: Organization & Management*. No. 153, s. 343–356. Dostupné z: <https://doi.org/10.29119/1641-3466.2021.153.24>.

RAITH, D., 2023. The contest for materiality. What counts as CSR? *Journal of Applied Accounting Research*. Vol. 24, iss. 1, s. 134–148. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/JAAR-04-2022-0093>.

REICH, R., 2007. *Supercapitalism: The Transformation of Business, Democracy, and Everyday Life*. New York: Alfred A. Knopf.

ROZSA, Z., M. TUPA, J. BELAS, Z. METZKER a P. SULER, 2022. CSR Conception and Its Prospective Implementation in the SMEs Business of Visegrad Countries. *Transformations in Business and Economics*. Vol. 21, iss. 1, s. 274–289.

SERVAES, H., a A. TAMAYO, 2013. The Impact of Corporate Social Responsibility on Firm Value: The Role of Customer Awareness. *Management Science*. Vol. 59, iss. 5, s. 1045–1061. Dostupné z: <https://doi.org/10.1287/mnsc.1120.1630>.

Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2014/95/EU ze dne 22. října 2014, kterou se mění směrnice 2013/34/EU, pokud jde o uvádění nefinančních informací a informací týkajících se rozmanitosti některými velkými podniky a skupinami. In: Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2014, L 330, svazek 57. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=OJ:L:2014:330:FULL>. [citováno 2023-08-14].

STEINEROVÁ, M., A. VÁCLAVÍKOVÁ a R. MERVART, 2008. *SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST FIREM: průvodce nejen pro malé a střední podniky*. Praha: Business Leaders Forum.

UNIDO, 2021. *2030 Agenda and the SDGs*. Online. Vienna: United Nations Industrial Development Organization. Dostupné z: <https://www.unido.org/unido-sdgs>. [citováno 2023-04-10].

UYAR, A., S. PIZZI, F. CAPUTO, C. KUZEY a S. A. KARAMAN, 2022. Do shareholders reward or punish risky firms due to CSR reporting and assurance? *Managerial & Decision Economics*. Vol. 43, iss. 5, s. 1596–1620. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/mde.3476>.

VISSER, W., 2011. *The Age of Responsibility: CSR.2.0 and the DNA of Bussines*. New Jersey: John Wiley & Sons.

WANAT, T., a M. STEFAŃSKA, 2015. *Company's CSR Activities Addressed to Its Employees - Diffusion of CSR to Customers by Employees*. Research Papers of the Wroclaw University of Economics. No. 387, s. 180–190. Dostupné z: <https://doi.org/10.15611/pn.2015.387.15>.

Zákon č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 431/2002 Z. z., o účtovnictve, v znení neskorších predpisov.

Corporate social responsibility in annual reports of Czech and Slovak companies

Michal Šindelář

Abstract:

The article deals with the issue of reporting information on corporate social responsibility in the annual reports of Czech and Slovak companies. The analysis is based on selected aspects of corporate social responsibility as defined by GRI standards and evaluates their presentation in the annual reports of 25 Czech and 25 Slovak companies in 2015 and 2020. A two-sample t-test was used to evaluate the significance of the change in the reported information. The most frequently reported aspects include information related to risks and opportunities impacting the company's revenues and expenses. Conversely, among the least frequently reported information can be found aspects dealing with diversity policy. The analysis did not confirm a significant improvement in the narrative value of CSR information reported in annual reports between 2015 and 2020.

Keywords: Corporate social responsibility (CSR); GRI standards; Annual report; Environmental, social and corporate governance (ESG).

JEL Classification: M41, M14.

Vliv covid-19 na plnění českého a slovenského státního rozpočtu

*Zuzana Gdovcová – Alena Maaytová**

Abstrakt:

Příspěvek se zabývá českou a slovenskou rozpočtovou politikou během pandemie covid-19. Z důvodu rozsáhlých expanzivních opatření realizovaných v rámci rozpočtové politiky došlo k narušení českých a slovenských veřejných financí. Odchyly v plnění českého a slovenského státního rozpočtu jsou posuzovány pomocí kombinace skutečných hodnot a vlastních prognóz na základě ekonometrických modelů na bázi SARIMA aplikovaných na časové řadě 2010–2020. Hlavním cílem je určení celkového dopadu pandemie covid-19 na hospodaření českého a slovenského státního rozpočtu vyvolané rostoucími veřejnými výdaji a snížením veřejných příjmů. Zvláštní pozornost je věnována souvisejícím dodatečným výdajům a sníženým rozpočtovým příjmům. Výsledky nejvhodnějších modelů jsou využity jako vstupní údaj autonomního vývoje státních rozpočtů SR a ČR bez vlivu pandemie covid-19.

Klíčová slova: Fiskální politika; Rozpočtová politika; Státní rozpočet; Expanzivní politika; Diskreční opatření; Krize; Pandemie; Státní podpora.

JEL klasifikace: H25, H30, H50, H60.

1 Úvod

Česká a slovenská ekonomika byly stejně jako ostatní země v letech 2020–2022 ovlivněny pandemií covid-19. Její rychlé šíření se výrazně projevilo nejenom na zdravotním stavu obyvatelstva, ale i na ekonomickém vývoji obou sledovaných zemí v důsledku přísných epidemiologických opatření zavedených jak v České republice, tak i na Slovensku. Vlády jednotlivých států přijaly řadu expanzivních opatření fiskální politiky s cílem stabilizovat vývoj především HDP a nezaměstnanosti. Zaváděná opatření způsobila významné změny jak na výdajové, tak i na příjmové straně veřejných rozpočtů (především státního rozpočtu). Související rozpočtové dopady provedených opatření vedly k výraznému narušení dlouhodobého vývoje českých i slovenských veřejných financí.

* Zuzana Gdovcová; Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví, katedra veřejných financí, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <gdoz00@vse.cz>.

Alena Maaytová; Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví, katedra veřejných financí, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <maaytova@vse.cz>.

Článek je zpracován jako výstup projektu Analýza účetního a daňového řešení přeshraničních přeměn v jednotlivých státech EU evidovaného Interní grantovou agenturou VŠE v Praze pod označením F1/5/2023. Článek byl podpořen z institucionální podpory IP 100040 Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze.

Výzkumným cílem textu je určení celkového dopadu pandemie covid-19 na hospodaření českého a slovenského státního rozpočtu, které bylo způsobeno jednak rostoucími veřejnými výdaji a jednak propadem veřejných příjmů.

Úvodní část příspěvku uvádí stručný přehled literatury zabývající se ekonomickými dopady pandemie covid-19. V další části jsou uvedena hlavní opatření, která byla přijata v SR a ČR ke zmírnění nepříznivých dopadů pandemie. Ve třetí části je popsána použitá metodika a samotná analýza. Hlavní získané výsledky jsou shrnuty v závěrečné části.

2 Současný stav poznání

Pandemie covid-19 značně ovlivnila globální sociální, ekonomické a politické procesy. Jednotlivé státy přijímaly řadu opatření, která měla především zpomalit šíření viru. Obavy spojené se zhoršováním zdravotního stavu obyvatelstva a rostoucím počtem úmrtí vedly k uzavírání hranic a následně „vypínání“ ekonomik po celém světě (Alcántara-Ayala et al. 2021). Ve velmi krátké době se významně změnila veřejné politiky a veřejné rozpočty ve snaze zajistit dostatečné příjmy pro občany a uzavřené firmy. V oblasti zdravotnictví bylo prioritou zabezpečit zdravotní péči pro nemocné, zabezpečit dodávky ochranných pomůcek ale hlavně urychlit vývoj a výrobu vakcín.

V souvislosti se zkoumáním dopadů pandemie covid-19 se již v roce 2020 objevilo množství odborných studií, které zkoumaly zdravotní, sociální, politické, ekonomické a rozpočtové dopady pandemie. Ekonomické studie se soustředily hlavně na odhady změn v oblasti vývoje HDP a nezaměstnanosti. Realizovaná rozpočtová opatření měla přispět k udržení pracovních míst, omezit bankroty firem a řešit rostoucí nezaměstnanost. Rozdílnosti v rozpočtové reakci států závisely na tom, jak jednotlivé státy vnímaly nebezpečí pandemie. Vnímání problému pandemie např. ve Švédsku se odlišovalo od vnímání většiny států, proto i rychlost a rozsah realizovaných opatření byly rozdílné ve srovnání např. s Finskem či Norskem (Argento et al. 2020). To potvrzuje i Fišera (2022), který hodnotí ekonomické dopady protiepidemických opatření ve Švédsku, Singapuru a v České republice pomocí ekonomického stimulačního indexu (informace o rozsahu reakce příslušných států na pandemii covid-19), indexu přísnosti vládních opatření (vývoj restriktivních opatření v čase), vývoji makroekonomických ukazatelů a dopadů na státní rozpočty a zadlužení. Protože Švédsko reagovalo rychle a zavedlo rozsáhlá fiskální opatření, zvýšilo úrokové sazby a zavedlo makrofinanční opatření, podařilo se mu eliminovat řadu budoucích nákladů a rizik. Stejně tak byl více efektivní přístup konzistentnosti vládních opatření. Pandemie covid-19 podle autora v České republice prohloubila dlouhodobě neřešené problémy veřejných financí (odklad důchodové reformy, administrativní zátěž, „specifika“, trhu práce, nízká investiční aktivita).

Zmírnění negativních dopadů pandemie covid-19 prostřednictvím zvýšených veřejných výdajů a úprav v oblasti veřejných příjmů vedly k růstu rozpočtových deficitů a k rychlému navyšování veřejného dluhu (Heald a Hodges 2020). Auerbach et al. (2022) uvádí, že vypuknutí covid-19 vedlo nejenom k rozpočtové ale i zdravotní krizi. V oblasti zdravotnictví sice rostly náklady na léčbu pacientů s covid-19, na druhé straně došlo k dramatickému poklesu ostatních zdravotních výkonů, k odkládání operací, k zanedbání preventivních prohlídek apod., což signalizuje budoucí možný tlak na růst výdajů ve zdravotnictví. Dopad úmrtí na covid-19 na pokles HDP a růst nezaměstnanosti u vybraných měst a států zkoumali Fernandez-Villarde a Jones (2020). Na základě provedené analýzy autoři konstatují, že vysoká úmrtnost znamená velkou ztrátu na HDP, nízká úmrtnost pak nízkou ztrátu HDP. Jinými slovy pro zmírnění ekonomických ztrát je dle autorů zcela zásadní kontrola epidemie. McKibbin a Fernando v únoru 2020 kvantifikovali předběžné globální makroekonomické dopady na základě sedmi různých scénářů (Mc Kibbin a Fernando 2021, *The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios*). Za jednu z možností, jak snížit důsledky obdobných epidemií, považují autoři vyšší míru investic do zdravotních systémů.

Při snaze minimalizovat dopady pandemie se jako vhodné ukázaly programy subvencování mezd (Austrálie, USA, Velká Británie, Nový Zéland, Singapur). Jedná se o opatření, která jsou vhodná pro udržení zaměstnanosti v období ekonomické nejistoty. Jsou to ale opatření velmi nákladná. Snaha snížit rozpočtové deficity a zpomalit růst veřejného zadlužení může vést v dalším období ke zvyšování daňových sazeb (Makin a Layton 2021).

Na úrovni mezinárodního srovnání se Adamišin et al. (2021) zaměřili na míru předvídatelnosti krize související s covid-19 v podmínkách slovenské a německé ekonomiky. Autoři se pokusili prokázat, že existovaly nepřímé důkazy, že krize byla v případě Slovenska a mnoha dalších evropských zemí předvídatelná, bez ohledu na problematiku covid-19. Autoři předkládají odpovídající důkazy (např. korelace v prediktorech) a varování před neudržitelností růstu mezd ve vztahu k produktivitě práce.

Citované studie se soustředily na změny v oblasti HDP, nezaměstnanosti, na dopad přijatých opatření na růst rozpočtových deficitů a růst veřejného dluhu. Nedílnou součástí veřejných financí jsou i municipální rozpočty, které zkoumaly Čajková et al. (2021), Kristková (2021), Černěnko et al. (2021). Určitým specifickým českých a slovenských municipálních rozpočtů je nízká daňová pravomoc a s tím související značná závislost na „příjmech ze státního rozpočtu“. Pokud došlo k propadu veřejných příjmů, musely municipality tuto situaci řešit. Čajková et al. (2021) dospěly k závěru, že nejdůležitějším nástrojem při řešení výpadku místních veřejných financí v souvislosti s covid-19 byly rezervní fondy municipalit. Jak ale uvádí Kristková (2021) řada měst řešila snížení daňových příjmů snížením svých naplánovaných výdajů. Černěnko et al. (2021) se zaměřili na stejnou výzkumnou

oblast a navrhli seznam konkrétních opatření pro rozpočty slovenské samosprávy, která by mohla být užitečná, pokud by v budoucnu vznikl podobný problém. Mezi opatřeními je zajímavý návrh na výraznější fiskální zapojení majetkových daní na místní úrovni. Autoři ale připouští, že konečný efekt tohoto opatření je potenciálně omezený z důvodu politické neochoty.

3 Souhrn opatření

V následující části jsou uvedena vybraná rozpočtová opatření, která byla přijata slovenskou a českou vládou ke zmírnění ekonomických dopadů pandemie covid-19.

3.1 Opatření na Slovensku

Podpory zaměstnanosti se týkaly projekty Prvá Pomoc a Prvá pomoc plus. Projekty byly určeny ke zmírnění dopadů prostřednictvím finanční podpory pro zaměstnavatele. Projekt určil výši finančního příspěvku jako částečné kompenzace mzdových nákladů případně jako náhrada výpadku příjmů vyvolaných opatřeními přijatými Vládou SR k omezení šíření covidu-19. Projekt Prvá pomoc fungoval od března 2020 do prosince 2020 (finanční příspěvky byly poskytovány ale i v roce 2021 a v omezené míře i v roce 2022). Výdaje tohoto opatření dosáhly celkové částky téměř 1 mld. eur. Po zohlednění financování ze zdrojů EU MF SR uvádí jejich celkový dopad ve výši 773 mil. eur (cca 0,8 % HDP). Odvětví cestovního ruchu, ubytovacích a stravovacích služeb, dopravy, kultury atd. byla zasažena uzavřením či pozastavením či omezením jejich činnosti rozhodnutím ÚVZ SR (Úřad veřejného zdravotnictví). Finanční pomoc v podobě částečné úhrady fixních nákladů těchto odvětví byla poskytována formou de minimis (minimální pomoc). Částka poskytnutých finančních prostředků v roce 2020 činila 16,2 milionu eur. Další opatření se týkala dotací na úhradu nájemného subjektům, kterým bylo znemožněno využívání předmětu nájmu (pronajatých prostor) k jejich obvyklé ekonomické činnosti. Dotace na úhradu nájemného byla poskytována v působnosti Ministerstva hospodářství SR, podle § 13c zákona č. j. 71/2013 Sb. ve znění pozdějších předpisů. Kompenzace byla poskytována přímo pronajímatelům ve výši poskytnuté slevy (max. 50 % částky nájemného). Zvýšené výdaje v souvislosti s tímto opatřením činily 39,7 mil. eur.

V rámci fiskální politiky byla přijímána i opatření, týkající se příjmové strany veřejných rozpočtů v oblasti daní a odvodů. U opatření bez vlivu na saldo rozpočtu veřejné správy (VS) se nejčastěji jednalo o odklady povinností vůči daňovému úřadu a finanční správě (konkrétně to bylo prodloužení lhůty pro podání daňového přiznání k dani z příjmů, k dani z motorových vozidel, ročních zúčtování, odklad zveřejnění účetní závěrky atd.). Odloženy byly rovněž splatnosti záloh daní a daňových povinností. V rámci omezení sociálního kontaktu byly po dobu trvání mimořádné situace přerušeny i daňové kontroly a ostatní daňová řízení vyžadující

fyzickou přítomnost (viz. Zákon č. 67/2020 Z. z.). V oblasti sociálního pojištění se jednalo primárně o odklad splatnosti pojistného (u zaměstnavatelů a OSVČ s poklesem příjmů o více než 40 %) za měsíce březen, květen, červen a červenec 2020, s příchodem druhé vlny pandemie byl odklad odvodů umožněn i za prosinec. Všechna opatření bez vlivu na saldo VS byla realizována za účelem zajištění likvidity podnikatelského sektoru (MF SR, 2021). Mnohem užší rozsah byl u opatření, která měla vliv na saldo VS. Za měsíc duben bylo odpuštěno pojistné, nárok na odpuštění měli podle § 293ex zákona č.j. 461/2003 Sb. zaměstnavatelé a povinně důchodově a nemocensky pojištěné OSVČ, jejichž provozny byly z rozhodnutí ÚVZ SR uzavřeny více než 15 dní. Podle ISP (2021) (Institút sociálnej politiky) o odpuštění sociálních odvodů požádalo více než 33 tisíc subjektů, v celkové výši 57 milionů eur (MF SR 2021).

Významnou položkou daňově-odvodových opatření byla možnost odpočtu neuplatněných daňových ztrát vykázaných v letech 2015 až 2018 v maximální hodnotě 1 milionu eur, kterou mohly uplatnit daňové subjekty (FO i PO) podle § 24b zákona č. 67/2020 Sb. Odhadovaný pokles výběru daně z příjmů PO a FO činil 28 milionů eur (MF SR, 2021).

V oblasti sociální politiky byla přijata opatření vedena snahou zachovat životní úroveň obyvatelstva a zmírnit negativní dopady na finanční situaci domácností. Opatření měla podobu dočasných změn v sociálním systému (prodloužení doby poskytování různých dávek sociálního pojištění, či změny v způsobu jejich výpočtu), zavedeny byly i nové dočasné transfery. Sociální pojišťovna evidovala v roce 2020 v souvislosti s onemocněním covid-19 viditelný nárůst počtu příjemců dávky nemocenské (o 24 %) a více než dvojnásobný nárůst příjemců dávky ošetrovné, o 227 %. Zákonem č. 63/2020 Sb. byl upraven výpočet dávky nemocenské (od prvního dne 55 % denního vyměřovacího základu, výplata po celou dobu trvání pracovní neschopnosti). Součástí zákona bylo i zavedení nové dávky „pandemické ošetrovné“ spojené s potřebou ošetrování či péče o dítě do 11 let věku (z důvodu karanténních opatření či přerušení prezenční výuky). Výše této dávky byla stanovena stejně jako u dávky ošetrovné (55 % denního vyměřovacího základu) (viz. Zákon č. 63/2020 Z. z.). Objem vyplacených dávek nad rámec roku 2019 (uvažujíc indexaci) odhadlo MF SR (2022) na téměř 240 milionů eur. Prodloužení poskytování se týkalo i dávky v nezaměstnanosti, standardní podpůrné období (6 měsíců) bylo po dobu trvání mimořádné situace prodlouženo nejprve o jeden měsíc (Nariadenie vlády SR č. 101/2020 Z. z.) a následně o další měsíc (Nariadenie vlády SR č.137/2020 Z. z.). Nařízením č. 102/2020 Sb. byla po dobu trvání mimořádné situace prodloužena i doba poskytování rodičovského příspěvku. Součástí nařízení byla i úprava podmínek týkajících se dávek v hmotné nouzi. FO, které v době trvání nouzového stavu, resp. mimořádné situace přišli o zaměstnání nebo přestali vykonávat podnikatelskou či jinou samostatně výdělečnou činnost, tedy neměli žádný příjem z výše uvedených činností a současně nebyli příjemci

žádných jiných dávek sociálního pojištění, měli na základě nařízení Vlády SR č.103/2020 Sb. nárok na poskytnutí finančního „SOS příspěvku“ ve výši 300 eur měsíčně. Doba poskytování příspěvku byla omezena na 6 měsíců (max. 1 800 eur). Příspěvek byl poskytován v období od března do srpna 2020 a následně od listopadu 2020 do konce kalendářního roku. Podle MF SR (2021) byly v souvislosti s tímto příspěvkem vynaloženy výdaje v hodnotě 15,4 milionu. eur.

3.2 Opatření v České republice

Pro udržení zaměstnanosti byl v ČR určen Program Antivirus. Jednalo se opatření české vlády k podpoře zaměstnanců a firem během pandemie covid-19. Cílem bylo zabránit hromadnému propouštění zaměstnanců a ochrana zaměstnanosti, program byl zaveden v r. 2020 a byl rozšířen do r. 2021. V rámci programu byla poskytnuta finanční pomoc podnikům na krytí nákladů mezd zaměstnanců, program byl v několika režimech (Antivirus A, Antivirus A Plus, Antivirus B, Antivirus C). MPSV uvádí, že v případě, že by tento program neexistoval, podíl nezaměstnaných by překonal 10% hranici (MPSV ČR 2021). Celkový objem finančních prostředků za program Antivirus dosáhl dle MPSV částky 50,2 mld. Kč (MPSV ČR 2021). Podle údajů Ministerstva financí ČR (2021) činily výdaje vynaložené v rámci programu Antivirus (A, A Plus, B) 23,7 mld. Kč, všechny tyto prostředky byly výdaji státního rozpočtu.

Dalším významným opatřením byl tzv. Kompenzační bonus pro OSVČ. Zavedení kompenzačního bonusu upravoval Zákon č. 159/2020 Sb., týkal se období od 12. března do konce 30. dubna 2020. Pro poskytování bonusu i v dalším období byl původní zákon několikrát novelizován. Celkové výdaje na Kompenzační bonus pro OSVČ činily 20,2 mld. Kč, z toho ze státního rozpočtu 13,3 mld. Kč (MF ČR 2021). Kompenzační bonus byl vypsán i pro společníky malých s.r.o, pro osoby na DPČ/DPP.

Další opatření se týkala dotací na úhradu nájemného. Program podpory covid-Nájemné bylo v gesci MPO a bylo určeno podnikatelům, kteří museli kvůli krizovým mimořádným opatřením dočasně uzavřít provozovny, které využívali pro maloobchodní podnikatelskou činnost (MPO ČR 2020). V rámci tohoto programu byly poskytovány dotace. Pokud se jednalo o užívání provozovny na základě nájemní smlouvy a podnikatel byl nucen provoz omezit nebo na nějaké období zcela uzavřít z důvodu vládních restrikcí, bylo majiteli objektu v případě zaplacení 20 % nájemného od podnikatele a poskytnutí 30 % slevy na nájemném, doplaceno 50 % z ceny nájemného státem. Pokud byla provozovna ve státním objektu, byla mu poskytnuta podpora ve výši 80 % ceny nájemného. Zvýšené výdaje v souvislosti s tímto opatřením činily 4,1 mld. Kč (MF ČR 2021).

Ze státního rozpočtu byly realizovány i dodatečné výdaje v oblasti zdravotnictví, které se týkaly jednak nákupu ochranných prostředků a jiných výdajů (vakcína, testy), zvýšených osobních nákladů pracovníků ve zdravotnictví, výrazné navýšení

platby za státní pojišťence (zákon č. 231/2020 Sb. od 1. 6. 2020 se zvýšila platba za státního pojišťence o 500 Kč) a oddlužení vybraných nemocnic. Ministerstvo financí uvádí, že tyto výdaje činily 54,8 mld. Kč (MF ČR 2021).

Rozsáhlé změny se týkaly nemocenského pojištění zvláště pak ošetrovného. Zákon č. 133/2020 Sb. změnil podmínky pro poskytování ošetrovného, kdy byla prodloužena doba poskytování dávky na celou dobu trvání mimořádného opatření o uzavření školských a dětských zařízení. Zákon navýšil výši ošetrovného z 60 % denního vyměřovacího základu na 80 % denního vyměřovacího základu. Během pandemie vzrostl podíl výdajů na ošetrovné na celkových výdajích systému nemocenského pojištění o 562,8 %.

V rámci fiskální politiky byla přijata i řada opatření, která se týkala příjmové strany veřejných rozpočtů. Opatření, která neměla dopad na saldo státního rozpočtu, se týkala odložení povinností vůči daňovému úřadu a finanční správě (např. prodloužení lhůty pro podání daňového přiznání k dani z příjmů fyzických i právnických osob do 18.8., k dani z motorových vozidel do 1.4.2021 atd.). Odloženy byly splatnosti záloh daní a daňových povinností (např. platba DPH za prosinec 2020, leden-březen 2021 bez sankce do 16. 8. 2021).

K opatřením s dopadem na deficit státního rozpočtu patří prominutí červnové zálohy na daň z příjmu fyzických osob (DPFO) s dopadem na státní rozpočet –1,6 mld. Kč, prominutí červnové zálohy na daň z příjmu právnických osob (DPPO) s dopadem na státní rozpočet –13,5 mld. Kč, úprava záloh na DPFO i DPPO (dopad –7,3 mld. Kč).

Dne 30. června 2020 nabyl účinnosti zákon č. 300/2020 Sb., o prominutí pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti placeného některými zaměstnavateli. Tento zákon přinesl pro zaměstnavatele se stanoveným počtem zaměstnanců prominutí pojistného na sociální pojištění v období červen až srpen 2020. V oblasti sociálního pojištění OSVČ bylo schváleno prominutí pojistného na zdravotní pojištění od března 2020 do srpna 2020, dále pak povinnost OSVČ platit zálohy na pojistné a následně za toto období byly odpuštěny minimální povinné platby na důchodové pojištění OSVČ.

Tab. 1 Shrnutí opatření v rámci covid-19

Opatření	SR	ČR
Podpora zaměstnanosti	projekt Prvá Pomoc	program Antivirus A, B, C, A Plus, kompenzační program pro OSVČ

Ostatní výdajová opatření

Podpora vybraných odvětví	cestovní ruch, doprava, stravovací služby, kultura, umění
Nájemné	PO a FO podnikatelé Domácnosti, podnikatelé

Daňově-odvodová opatření

Odpočet daňových ztrát	✓	✓
Odklad daňových povinností DPPO, DPFO, daň z motorových vozidel	✓ + odvody SP a ZP	✓ + úhrady DPH
Prominutí odvodů soc. pojištění	✓	✓
Snížení sazeb DPH (v ČR rozsáhlejší)	✓	✓

Opatření sociální politiky

Úprava sociálního systému	✓	X
Dočasné transfery	pandemické ošetrovné SOS příspěvek	krizové ošetrovné

Zdroj: Vlastní zpracování.

4 Metodika

S ohledem na dostupná data a aktuálně známé informace byly pomocí analýzy časových řad Seasonal Autoregressive Integrated Moving Average (SARIMA) v rámci šetření hotovostního hospodaření slovenského a českého státního rozpočtu vytvořeny ekonometrické modely pro příjmovou i výdajovou stranu státního rozpočtu SR a ČR. Oba modely jsou zkoumány samostatně. Použitá data o státním rozpočtu SR jsou ze zdrojů MF SR (2022), data o státním rozpočtu ČR z MF ČR (MF ČR 2010–2020). Pro sestavení modelu SARIMA příjmů a výdajů státního rozpočtu byly použity údaje o aktuálním plnění státního rozpočtu zveřejněné MF ČR a MF SR za období 2010 až 2019. Data byla pro účely analýzy převedena na intervaly (jednotlivá čtvrtletí). Vzorový soubor obsahuje 40 pozorování

(hodnot). Výsledné modely (představující průměrný vývoj za období 2010–2019) jsou použity pro výpočet predikcí pro rok 2020 (bez dopadu COVID-19). Predikované ex-ante hodnoty pro rok 2020 jsou následně použity pro sledování míry narušení hospodaření státního rozpočtu v jednotlivých čtvrtletích.

4.1 Ekonometrická analýza státního rozpočtu SR

Nejlepší model příjmů a výdajů státního rozpočtu SR byl vybrán porovnáním následujících kritérií: upravený koeficient determinace, informační kritéria a p-hodnot diagnostických testů. Pro maximální přesnost obou modelů byl efekt zrychleného čerpání fondů EU na konci programového období (čtvrté čtvrtletí) 2015 odfiltrován přidáním dummy proměnné EU_15.

Po vyhodnocení předeterminovaných kritérií byl pro odhad příjmů státního rozpočtu SR vybrán model SARIMA (0,0,0) (1,0,0), viz tab. č. 2. Výsledný model výdajů státního rozpočtu SR – SARIMA (1,0,0) (0,1,0) viz tab. č. 3.

Tab. 2 Model příjmů státního rozpočtu SR, pozorování 2010:1–2019:4

	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
Konstanta	4,428,785	1,191,832	3.7159	0.0007
AR (4)	0.8905	0.0923	9.6416	0.0000
EU_15	1,617,635	319,938.7	5.0560	0.0000
Upravený koeficient determinace			0.7519	
DW statistika			2.1775	

Zdroj: Vlastní výpočty.

Tab. 3 Model výdajů státního rozpočtu SR, pozorování 2010:1–2019:4

	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR (1)	0.5811	0.1257	4.6221	0.0000
EU_15	1,494,425	311,830.7	4.7924	0.0000
Upravený koeficient determinace			0.5127	
DW statistika			1.8861	

Zdroj: Vlastní výpočty.

Po vyhodnocení diagnostických testů ověřujících splnění Gauss-Markovových (G-M) předpokladů týkajících se náhodné složky, označujeme reziduální složky obou modelů za homoskedastické a neautokorelované, přičemž u reziduální složky příjmů státního rozpočtu SR konstatujeme splnění silné sady G-M předpokladů. Reziduální složka příjmů státního rozpočtu SR pochází z normálního rozdělení, zatímco u výdajů tento předpoklad ověřen nebyl (splněna je tzv. „slabá“ sada G-M předpokladů). Predikce obou modelů je v další části textu využita jako vstupní údaj autonomního vývoje státního rozpočtu SR bez vlivu pandemie covid-19.

Po vyhodnocení diagnostických testů ověřujících splnění Gauss-Markovových (G-M) předpokladů týkajících se náhodné složky, označujeme reziduální složky obou modelů za homoskedastické a neautokorelované, přičemž u reziduální složky příjmů státního rozpočtu SR konstatujeme splnění silné sady G-M předpokladů. Reziduální složka příjmů státního rozpočtu SR pochází z normálního rozdělení, zatímco u výdajů tento předpoklad ověřen nebyl (splněna je tzv. „slabá“ sada G-M předpokladů). Predikce obou modelů je v další části textu využita jako vstupní údaj autonomního vývoje státního rozpočtu SR bez vlivu pandemie covid-19.

4.2 Ekonometrická analýza státního rozpočtu ČR

V případě modelování příjmů a výdajů státního rozpočtu ČR byla využita stejná kritéria výběru nejlepšího modelu, nebyly identifikovány žádné významné vlivy, které by zkreslily vývoj časových řad.

Po vyhodnocení všech potřebných testů kritérií byly příjmy státního rozpočtu ČR odhadnuty pomocí modelu SARIMA (0,0,0) (1,0,0) – viz tab. 4. Výsledný model výdajů státního rozpočtu ČR je SARIMA (1,0,1) (1,0,0) je uveden v tabulce č. 5.

Tab. 4 Model příjmů státního rozpočtu ČR, pozorování 2010:1–2019:4

	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR (4)	1,0497	0,0117	88,9733	0,0000
	Upravený koeficient determinace		0,7891	
	DW statistika		1,9500	

Zdroj: Vlastní výpočty.

Tab. 5 Model výdajů státního rozpočtu SR, pozorování 2010:1–2019:4

	Koeficient	St. chyba	t-statistika	p-hodnota
AR (1)	0,6334	0,1356	4,6723	0,0001
SAR (4)	1,0374	0,0081	128,5097	0,0000
MA (1)	-0,8433	0,0835	-10,1005	0,0000
	Upravený koeficient determinace		0,8821	
	DW statistika		2,3106	

Zdroj: Vlastní výpočty.

Na základě výsledků diagnostických testů reziduí obou modelů prohlašujeme jejich reziduální složky za homoskedastické a neautokorelované, které však nepocházejí z normálního rozdělení. V obou případech konstatujeme splnění „slabé“ sady G-M předpokladů. Výsledné modely byly použity pro odhad hodnot v rozpočtovém období 2020 na základě kterých, je vyhodnoceno narušení plnění státních rozpočtů SR a ČR zejména z důvodu pandemie covid-19.

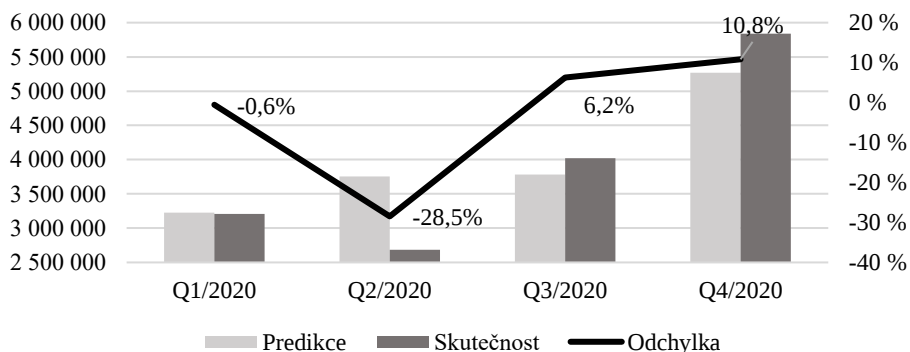
5 Výsledky a diskuse

Jak již bylo zmíněno, hotovostní údaje o aktuálním hospodaření státního rozpočtu umožňují sledovat vývoj hospodaření státního rozpočtu nejen v dlouhodobém horizontu, ale obsahují i cenné informace o jeho vývoji v horizontu jednoho roku. V předchozí části byly sestaveny ekonometrické modely, na jejichž základě byly predikovány hodnoty pro rok 2020 spolu s očekávaným vývojem hospodaření státního rozpočtu (bez vlivu covid-19). V rámci následující analýzy současného plnění státního rozpočtu jsou tyto predikce použity jako referenční pro posouzení odchylek od modelového vývoje.

5.1 Plnění státního rozpočtu SR r. 2020

Příjmy státního rozpočtu jsou v prvním čtvrtletí tradičně nejnižší. Tuto hypotézu potvrdila i výše uvedená ekonometrická analýza. Na počátku roku 2020 bylo plnění příjmové strany státního rozpočtu v obvyklých mezích. I přes vyhlášený nouzový stav (k 16. 3. 2020) byla odchylka od očekávaného vývoje pouze $-0,6\%$. K výraznému propadu o $28,5\%$ však došlo ve druhém čtvrtletí, kdy inkaso tržeb kleslo pod úroveň prvního čtvrtletí (přičemž narušila i sezónní složku). Příčinu tohoto výrazného poklesu lze hledat i v nově zaváděných daňových a odvodových opatřeních, která odsunula (nejen administrativně, ale i odvodově) řadu povinností vůči správcům daně a Sociální pojišťovně (dále jen SP), skokově se zvýšila úroveň nezaměstnanosti, což mělo za následek významný dopad na peněžní tok daní a odvodů. Zatímco pandemická situace se během letních měsíců stabilizovala (podpůrná opatření na trhu práce zůstala zachována), objem inkasovaných příjmů státního rozpočtu dosáhl hodnoty prognózy bez dopadu pandemie covid-19. Ke konci rozpočtového roku došlo k mírnému růstu (vyššímu než obvykle) (viz obr. č. 1).

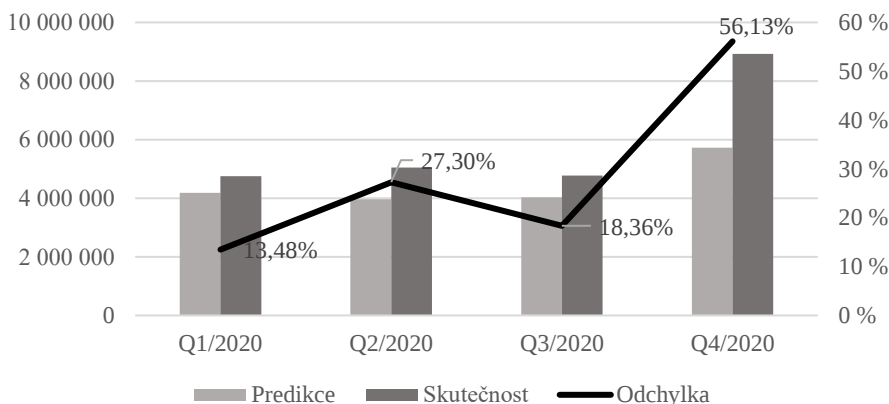
Obr. 1 Vývoj plnění příjmů státního rozpočtu SR r. 2020 [v tis. €]

Zdroj: MF SR (2022), vlastní výpočty.

Na rozdíl od příjmů zaznamenaly výdaje státního rozpočtu nárůst o 13 % již během prvního čtvrtletí. V průběhu celého roku se tento růst postupně zvyšoval, ve čtvrtém čtvrtletí byl zaznamenán nárůst výdajů o více než 55 % (viz obr. č. 2). Z pohledu přijatých opatření se na zvýšených výdajích od března do konce kalendářního roku z velké části podílely výdaje na podporu zaměstnanosti (projekt První pomoci) a další opatření nezbytná k ochraně veřejného zdraví.

Obr. 2 Vývoj plnění výdajů státního rozpočtu SR r. 2020 [v tis. €]

Zdroj: MF SR (2022), vlastní výpočty.

Hotovostní deficit státního rozpočtu v roce 2020 dosáhl podle MF SR (2021) 7,7 mld. eur, což je téměř trojnásobek původně rozpočtované částky 2,768 mld. eur. Revidovaný schodek ve výši téměř 12 miliard eur nebyl naplněn. Celková (záporná) odchylka skutečného výkonu od predikce činila 5,8 mld. eur

5.2 Plnění státního rozpočtu ČR r. 2020

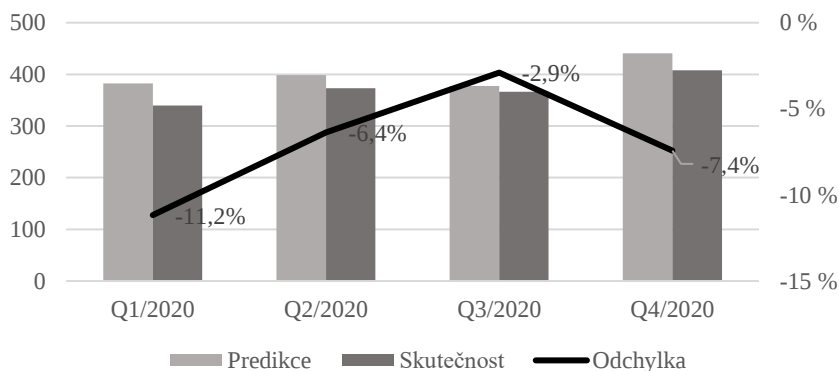
Příjmy rozpočtu byly ovlivněny propadem ekonomiky. Celkově se příjmy meziročně snížily o 3,1 % (−47,7 mld. Kč), z toho daňové příjmy bez pojistného o 6,1 % (−46,5 mld. Kč). Příjem z daně z příjmů právnických osob (−12,2 %, tj. −15,1 mld. Kč) byl ovlivněn prominutím červnové zálohy na daň z příjmů právnických osob, výnos daně z příjmů fyzických osob placené poplatníky byl snížen plošným prominutím červnové zálohy na daň z příjmů fyzických osob a stanovením nižších záloh. Příjmy z pojistného na sociální zabezpečení byly ovlivněny nižší sazbou z nemocenského pojištění a prominuté pojistné placené zaměstnavatelem v rámci programu Antivirus C (13,3 mld. Kč).

Nejvýznamnější propad příjmů státního rozpočtu byl v 1. čtvrtletí (−11,2 %), přičemž v následujícím období se v porovnání s údaji o SR (viz obr. č. 3) jejich vývoj diametrálně liší. V době nejvýraznějšího propadu příjmové strany SR generovaly příjmy ČR odchylku od jejich autonomního vývoje na úrovni −6,4 %

(viz obr. č. 3). Zajímavým pozorováním jsou také negativní odchylky během celého rozpočtového roku (na rozdíl od SR, kde se příjmy SR již ve druhém pololetí začaly odchylovat pozitivně).

Zajímavá je i celková odchylka příjmů SR od jejich autonomního vývoje, která v případě ČR činí až -7% zatímco v SR pouze $-1,8\%$.

Obr. 3 Vývoj plnění příjmů státního rozpočtu ČR 2020 [v mld. Kč]

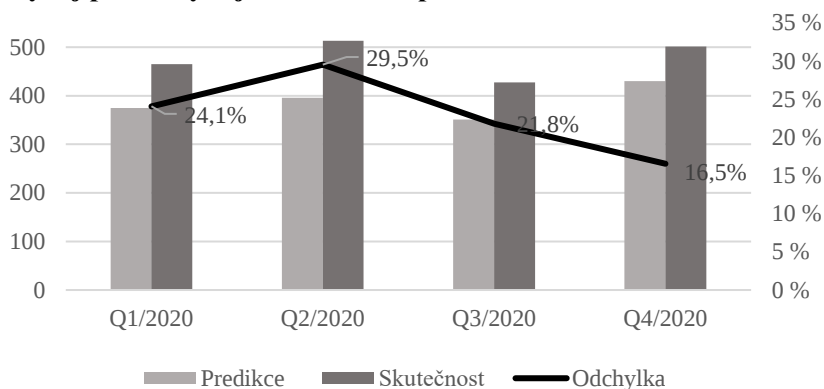

Zdroj: MF ČR (2022), vlastní výpočty.

Tempo růstu veřejných výdajů bylo vysoké ($+18,8\%$), což v absolutním vyjádření znamenalo meziroční zvýšení o 291,2 mld. Kč. Nejvyšší změny byly u sociálních dávek $+85,2$ mld. Kč a běžných transferů podnikatelským subjektům 48,8 mld. Kč. Vývoj výdajové strany státního rozpočtu ČR představoval odchylku od predikovaného vývoje zhruba podobných hodnot pohybujících se v rozmezí 16–30 %. Zatímco výdajová politika SR téměř kopírovala pandemickou situaci a její vnímání společností, data ČR působí v tomto směru mnohem konzistentněji. Viditelný je jednak nárůst výdajů již hned v prvním čtvrtletí, který mírně gradoval i ve druhém čtvrtletí. S „uklidněním“ pandemické situace v letních měsících poklesla v případě obou zemí i celková odchylka. Absolutně rozdílný vývoj lze pozorovat na konci roku, kdy odchylka výdajů státního rozpočtu dosáhla v SR svého maxima, na území ČR je toto odchýlení nejnižší i přes propuknutí druhé vlny.

Porovnáním celkových odchylek v hospodářském roce 2020 (SR = $31,3\%$, ČR = $22,9\%$) považujeme výdajovou politiku ČR spojenou s pandemií covid-19 za mírnější.

Obr. 4 Vývoj plnění výdajů státního rozpočtu ČR r. 2020 [v mld. Kč]

Zdroj: MF ČR (2022), vlastní výpočty.

6 Závěr

Pandemie covid-19 dopadla větší či menší měrou na všechny ekonomiky světa. Ve veřejných financích se propad HDP a s tím související změny v oblasti zaměstnanosti promítly na výdajové i na příjmové straně veřejných rozpočtů. Změny na výdajové straně byly vyvolány požadavky ve zdravotnictví, vyplácením kompenzací pro ekonomické subjekty, které z důvodu zavedení nouzového stavu buď omezily či zcela zastavily svou činnost, ale také snahou vlád zmírnit negativní dopady pandemie v sociální oblasti. Snížení veřejných příjmů zvláště pak příjmů daňových bylo důsledkem využití daňových úlev, prominutí záloh (v určitých měsících), odkladem daňové povinnosti. Díky příjmovým a výdajovým opatřením která byla přijata v průběhu celého rozpočtového období, skončil státní rozpočet Slovenské republiky i České republiky s vysokým deficitem, který násobně převyšoval naplánované saldo. Protože „řešení“ deficitů státního rozpočtu se v ČR i SR provádí takřka výhradně dluhovým krytím, znamená to, že deficity se promítnou do zvýšení veřejného dluhu. Rostoucí veřejné zadlužení má negativní důsledky pro ekonomickou stabilitu a konkurenceschopnost státu. ČR i SR mají sice nižší zadlužení než je průměr EU, ale podíl veřejného dluhu k HDP se konkrétně v ČR stále zvyšuje, oproti tomu ostatní členské státy EU zaznamenávají pokles podílu veřejného dluhu k HDP. Růst veřejného dluhu je spojen s rizikem, že stát nebude schopen splácet dluh v případě další krize nebo v případě poklesu hospodářského růstu. Rostoucí zadlužení zvyšuje tlak jednak na snížení veřejných výdajů a jednak na zvýšení daňových příjmů. Konkrétní návrhy na úpravy příjmové a výdajové strany přináší v České republice Konsolidační balíček (Zákon č. 349/2023 Sb.), ve Slovenské republice je to Konsolidačný balíček (Zákon č. 530/2023 Z. z.).

Ve Zprávě o výsledcích kontrolní činnosti NKÚ SR (2021) se uvádí, že celkově se v rámci covidových rozpočtových opatření přesunulo v roce 2020 mezi kapitoly cca 2,9 mld. eur, zpráva současně konstatuje, že ne všechna covidová rozpočtová opatření bylo nutné realizovat. Podle zprávy NKÚ ČR (2021), který sledoval přijatá opatření k zamezení šíření pandemie covidu-19, není možné vysvětlit celý deficit v ČR pandemickou situací. V analýze hospodaření státního rozpočtu ČR NKÚ (2021) uvádí, že v roce 2020 nesouviselo s pandemií zhruba 50 % z nárůstu celkových výdajů.

Předložený příspěvek zkoumal míru narušení hospodaření státních rozpočtů z důvodu přijatých rozpočtových opatření. Na základě vytvořeného ekonometrického predikčního modelu byla zkoumána odchylka od skutečného vývoje. Analýza míry narušení běžného hospodaření státního rozpočtu SR (ve srovnání s modelovými prognózami) ukázala, že v důsledku zhoršování epidemiologické situace, která byla ovlivněna přijatými daňovými a odvodovými opatřeními, byl ve 2. čtvrtletí zaznamenán nejvýraznější pokles příjmů státního rozpočtu. Propad byl v následujícím čtvrtletí zmírněn opatřeními na trhu práce. V průběhu celého rozpočtového období zaznamenaly změny i celkové výdaje slovenského státního rozpočtu. Nejvyšší odchylka skutečnosti od odhadovaného plnění (přesahující 50 %) byla spojena s nástupem druhé vlny pandemie. Státní rozpočet se v roce 2020 negativně odchýlil od modelového vývoje o více než 5,8 mld. eur.

Analýza míry narušení běžného hospodaření státního rozpočtu ČR (ve srovnání s modelovými prognózami) ukázala, že největší propad příjmů státního rozpočtu byl hned v 1. čtvrtletí, v následujícím období se při porovnání s údaji o vývoji Slovenska vývoj odlišoval. Lze konstatovat, že v ČR byly odchylky negativní během celého rozpočtového roku na rozdíl od Slovenska, kde se příjmy již ve druhém pololetí začaly odchylvat pozitivně. Důvod odlišného vývoje příjmové strany nebyl předmět zkoumání, domníváme se, že to bylo ovlivněno rozsahem opatření a rychlostí, se kterou byla opatření navrhována a schvalována. Tempo růstu veřejných výdajů státního rozpočtu ČR bylo značné (+18,8 %), nejvyšší změny byly u sociálních dávek a běžných transferů podnikatelským subjektům. Vývoj výdajové strany státního rozpočtu ČR představoval odchylku od predikovaného vývoje v rozmezí 16–30 %, což je nižší než na Slovensku.

Otevřenou otázkou k možnému dalšímu zkoumání může být, jestli použité příjmové a výdajové nástroje byly vhodně zacíleny a jaký je jejich dlouhodobý dopad na veřejné rozpočty potažmo na vývoj veřejného dluhu.

Dalším tématem pro zkoumání může být hledání odpovědi na otázku, jak by měly být veřejné rozpočty připraveny na vznik obdobných situací. Nelze totiž vyloučit možnost vzniku dalších pandemií. Je nezbytné zamýšlet se nad tím, jak řešit neočekávané tlaky na výdajové straně, neočekávané propady veřejných příjmů

a zvýšené požadavky např. na zdravotní systém. V České republice stejně tak i na Slovensku existuje zákon o rozpočtové odpovědnosti (ČR Zákon č. 23/2017 Sb. Zákon o pravidlech rozpočtové odpovědnosti, SR Zákon 493/2011 Z. z. Zákon o rozpočtovej zodpovednosti), ve kterých je popsána mimo jiné rozpočtová strategie a výčet opatření, která je nutné přijmout, pokud podíl veřejného dluhu k HDP dosáhne určité hranice. Je ale nutné upozornit na fakt, že oba zákony definují i situace, kdy se tato opatření neuplatní. Přesnější vymezení nástrojů, které by bylo možné v obdobných situacích využít, by vyžadovalo podrobnou analýzu jak legislativního nastavení, tak i ekonomických důsledků realizovaných a potenciálně využitelných opatření. Lze si představit existenci automatického spouštění jednotlivých opatření jak na příjmové tak i na výdajové straně, která by reagovala na změnu dopředu definovaných ekonomických indikátorů.

Literatura

ADAMIŠIN, P., I. ŠINDLERYOVÁ a A. ČAJKOVÁ, 2021. Coronavirus vs. Real Cause of the European Economic Crisis – Comparing Slovak and German National Model Example. *Online Journal Modelling The New Europe*. Online. Vol. 2021, no. 37, s. 78–101. Dostupné z: <https://doi.org/10.24193/OJMNE.2021.37.05>.

ALCÁNTARA-AYALA, I., I. BURTON, A. LAVELL, E. MANSILLA, A. MASKREY, A. OLIVER-SMITH a F. RAMÍREZ-GÓMEZ, 2021. Root Causes and Policy Dilemmas of the covid-19 Pandemic Global Disaster. *International Journal of Disaster Risk Reduction*. Vol. 52, January 2021, Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2020.101892>.

ARGENTO, D., K. KAARBOE, J. VAKKURI, 2020. Constructing certainty through public budgeting: budgetary responses to the COVID-19 pandemic in Finland, Norway and Sweden. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. Vol. 32, no. 5, s. 875–887. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0093>.

AUERBACH, A. J., W. G. GALE, B. LUTZ a L. SHEINER, 2022. *Fiscal Effects of covid-19*. Online. Dostupné z <https://www.brookings.edu/bpea-articles/fiscal-effects-of-covid-19>. [citováno 23-10-12].

ČAJKOVÁ, A., I. ŠINDLERYOVÁ a M. GARAJ, 2021. The COVID-19 Pandemic and Budget Shortfalls in the Local Governments in Slovakia. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration*. Vol. 29, iss. 1, 1243. Dostupné z: <https://doi.org/10.46585/sp29011243>.

ČERNĚNKO, T., E. NEUBAEROVÁ a A. ZUBAĽOVÁ, 2021. Impact of the COVID-19 Pandemic on the Budget of Slovak Local Governments: Much Cry and Little Wool? *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of*

Economics and Administration. Vol. 29, iss. 1, 1249. Dostupné z: <https://doi.org/10.46585/sp29011249>.

FERNÁNDEZ-VILLAVÉRDE, J., a Ch. I. JONES, 2020. *Macroeconomic Outcomes and COVID-19: A Progress Report*. Online. Brookings Papers on Economic Activity. Dostupné z: <https://doi.org/10.1353/eca.2020.0034>. [citováno 23-10-12].

FIŠERA, T., 2022. *Dopady covid-19 na vývoj ekonomik a státních rozpočtů. 2022*. Diplomová práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní. Dostupné z https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/79819/FiseraT_DopadyCovid_JC_2022.pdf. [citováno 23-10-07].

HEALD, D., a R. HODGES, 2020. The accounting, budgeting and fiscal impact of COVID-19 on the United Kingdom. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*. Vol. 35, no. 5, s. 785–795. Dostupné z: <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-07-2020-0121>.

Institut sociálnej politiky [ISP], 2021. *Prvá pomoc Slovensku - priebežná správa o sociálnej pomoci pracujúcim a rodinám - AKTUALIZÁCIA 19*. Dostupné z: <https://www.employment.gov.sk/sk/ministerstvo/vyskum-oblasti-prace-socialnych-veci-institut-socialnej-politiky/analyticke-komentare/prva-pomoc-slovensku.html>. [citováno 2023-05-11].

KRISTKOVÁ, M., 2022. *Dopady pandémie Covidu-19 na finance českých obcí*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta. Dostupné z <https://is.muni.cz/th/tuy68/?lang=en;cop=3530239;id=452001>. [citováno 23-10-05].

MAKIN, A. J., a A. LAYTON, 2021. The global fiscal response to COVID-19: Risks and repercussions. *Economic Analysis and Policy* Vol. 69, s. 340–349. Dostupné z: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2020.12.016>.

MCKIBBIN, W., a R. FERNANDO, 2021. The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios. *Asian Economic Papers*. Online. Vol. 20, iss. 2, s. 1–30. Dostupné z: https://doi.org/10.1162/asep_a_00796. [citováno 2023-10-21].

MF ČR, 2022. *Plnění státního rozpočtu v letech 2010-2020*. Online. Dostupné z <https://www.mfcr.cz/cs/rozpocetova-politika/statni-rozpocet/plneni-statniho-rozpocetu>. [citováno 23-11-01].

MF SR, 2021. *Záverečný účet verejnej správy Slovenskej republiky za rok 2020*. Online. Dostupné z: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/statne-vykaznictvo/klucove-dokumenty-uctovne-zavierky/statny-zaverecny-ucet-sr/>. [citováno 23-11-01].

MF SR, 2022. *Priebežné plnenie štátneho rozpočtu na hotovostnej báze*. Online. Dostupné z: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/statne-vykaznictvo/priebezne-plnenie-statneho-rozpocetu/>. [citováno 23-10-10].

MPO ČR, 2021. *Program Covid-Nájemné*. Online. Dostupné z: <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/covid-19-najemne--255305/>. [citováno 23-11-01].

MPSV ČR, 2021. *Analýza programu Antivirus*. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/2061970/Anal%C3%BDza+Antiviru.pdf/>. [citováno 23-10-06].

MPSV ČR, 2022. *Ochrana zaměstnanosti*. Online. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/antivirus>. [citováno 23-10-06].

Nariadenie Vlády SR č. 101/2020 Z. z. o predĺžení podporného obdobia v nezamestnanosti

Nariadenie Vlády SR č. 102/2020 Z. z. o niektorých opatreniach v oblasti sociálnych vecí, rodiny a služieb zamestnanosti v čase mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu vyhláseného v súvislosti s ochorením COVID-19.

Nariadenie Vlády SR č. 103/2020 Z. z. o niektorých opatreniach v oblasti dotácií v pôsobnosti Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

Nariadenie Vlády SR č. 131/2020 Z. z. o splatnosti poisťného na sociálne poistenie v čase mimoriadnej situácie, núdzového stavu alebo výnimočného stavu vyhláseného v súvislosti s ochorením COVID-19.

Nariadenie Vlády SR č. 137/2020 Z. z. ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 101/2020 Z. z. o predĺžení podporného obdobia v nezamestnanosti.

NKÚ ČR, 2021.: *Výroční zpráva o činnosti NKÚ za rok 2020*. Online. Dostupné z: <https://www.nku.cz/cz/publikace-a-dokumenty/vyrocní-zpráva/>. [citováno 23-10-06].

NKÚ SR, 2021: *Správa o výsledkoch kontrolnej činnosti Najvyššieho kontrolného úradu SR za rok 2020*. Online. Dostupné z: https://www.nku.gov.sk/documents/33855/34210/NKU_VyrocnáSpráva_2020_web.pdf/7401c92d-b36b-ca58-ff96-c8f7e4aa67fa. [citováno 23-10-06].

Úrad verejného zdravotníctva Slovenskej republiky [ÚVZ SR], 2020. *Slovensko zaznamenalo prvý potvrdený prípad ochorenia COVID-19*. Online. Dostupné z: https://www.uvzs.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=4061:slovensko-zaznamenalo-prvy-potvrdeny-pripad-ochorenia-covid-19&catid=250:koro-navirus-2019-ncov&Itemid=153. [citováno 23-10-06].

Zákon č. 67/2020 Z. z. O niektorých mimoriadnych opatreniach vo finančnej oblasti v súvislosti so šírením nebezpečnej nákazlivej ľudskej choroby COVID-19.

Zákon č. 231/2020 Sb. z. O pojistném na veřejné zdravotní pojištění.

Zákon č. 23/2017 Sb. Zákon o pravidlech rozpočtové odpovědnosti.

Zákon 493/2011 Z. z. Zákon o rozpočtové zodpovednosti.

The impact of covid-19 on the implementation of the Czech and Slovak state budgets

Zuzana Gdovcová – Alena Maaytová

Abstract:

The paper deals with Czech and Slovak budget policy during the covid-19 pandemic. Due to extensive expansionary measures implemented as part of the budget policy, the Czech and Slovak public finances were disrupted. Deviations in the implementation of the Czech and Slovak state budgets are assessed using a combination of actual values and own forecasts based on SARIMA-based econometric models applied to the 2010–2020 time series. The main goal of the text is to determine the overall impact of the covid-19 pandemic on the management of the Czech and Slovak state budgets caused by increasing public expenditures and a decrease in public revenues. Special attention is paid to the related additional expenses and reduced budget revenues. The results of the most suitable models are used as input data for the autonomous development of the state budgets of the Slovak Republic and the Czech Republic without the influence of the covid-19 pandemic.

Keywords: Fiscal policy; Budgetary policy; State budget; Expansionary policy; Discretionary measures crisis; State aid.

JEL Classification: H25, H30, H50, H60.

Macaulayova durace perpetuity v době mezi výplatou kupónu

*Bohumil Stádník**

Abstrakt:

V článku se zabýváme odvozením matematické rovnice pro výpočet Macaulayovy durace perpetuitního dluhopisu v období mezi výplatami kupónů, přičemž po této rovnici je poptávka i z finanční praxe a dle našeho zjištění se v rámci běžně dostupné literatury neuvádí. Dostupné zdroje se omezují pouze na rovnici pro výpočet Mac. durace v okamžiku, kdy do výplaty nejbližšího kupónu zbývá přesně jedna celá kupónová perioda. Z odvozené rovnice docházíme k závěru, který je v souladu s finanční intuicí, a to, že velikost Mac. durace perpetuity nezávisí na velikosti kupónu, ale je závislá na vnitřním výnosovém procentu perpetuity a klesá s blížícím se okamžikem výplaty nejbližšího kupónu.

Klíčová slova: Macaulayova durace perpetuity; Cena perpetuity v období mezi výplatou kupónů.

JEL klasifikace: G10, G23.

1 Úvod

Vzhledem k tomu, že se v běžně dostupné literatuře setkáváme pouze s rovnicí pro výpočet Macaulayovy durace (dále v textu jen „Mac. durace“) perpetuitního dluhopisu (dále v textu jen „perpetuita“) v okamžiku, kdy do nejbližší výplaty kupónů zbývá jedna celá kupónová perioda (Fabozzi 1999; Radová et al. 2009; Stádník 2015), v tomto článku si odvodíme vzorec pro častější situaci, tedy pro případ, kdy dochází k nákupu a výpočtu Mac. durace uvnitř kupónové periody.

2 Metodologie

Rovnici pro Mac. duraci je možné odvodit z prvního členu Taylorova polynomu, přizpůsobeného pro účely výpočtu výchylky ceny dluhopisu, a to v závislosti na výchylce změny vnitřního výnosového procenta, podle rovnice (1)

$$\Delta P = P' \Delta i + \frac{1}{2!} P'' (\Delta i)^2 + \frac{1}{3!} P''' (\Delta i)^3 + \dots + R, \quad (1)$$

kde P je obecně cena dluhopisu jako funkce vnitřního výnosového procenta i . U dluhopisů s konečnou dobou do splatnosti je i též nazýváno výnosem do splatnosti. V dluhopisové praxi se tento pojem používá i pro dluhopisy bez

* Bohumil Stádník; Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví, katedra bankovníctví a pojišťovnictví, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <bohumil.stadnik@vse.cz>.

Článek je zpracován jako jeden z výstupů výzkumného projektu Fakulty financí a účetnictví VŠE v Praze, který je realizován v rámci institucionální podpory VŠE IP100040.

splatnosti, ale my se budeme pro zachování logické souladnosti držet pojmu vnitřní výnosové procento. P' , P'' , P''' jsou první, druhá a třetí derivace podle i . Symboly ΔP a Δi označují změnu P a i . Symbol R je zbytek součtu na pravé straně polynomu. Mac. durace je následně vyjádřena z výrazu pro první derivaci P' , a to tak, aby vyjadřovala vážený průměr dob do splatnosti jednotlivých finančních toků, kde váhy jsou diskontované finanční toky. Její hodnota též samozřejmě závisí na vnitřním výnosovém procentu. Této definice Mac. durace využijeme i v našem odvození.

Během odvození budeme předpokládat, že frekvence výplaty kupónu je stejná jako frekvence připisování úroků, kterou používáme při diskontování. Tento předpoklad je v souladu s dluhopisovou praxí.

Další možností by též bylo přímo vyjít z prvního členu Taylorova polynomu. V odvození bychom pak museli derivovat P_{perp} v době mezi výplatami kupónů (jedná se o rovnici 4), ale předpokládáme, že výpočetní složitost by ve výsledku nebyla jednodušší.

3 Matematické odvození

Nejprve odvodíme rovnici pro cenu perpetuity – rovnice (2), jestliže dluhopis kupujeme uvnitř kupónové periody a do výplaty nejbližšího kupónu zbývá d dní. Rovnice (2) je výchozí rovnice diskontovaných finančních budoucích toků a jelikož předpokládáme, že finanční toky budou následovat do nekonečna, musíme součet řešit jako limitu.

$$P_{perp} = \lim_{n \rightarrow \infty} \left[\frac{\frac{c}{f}}{1 + \frac{d}{d_{year}}i} + \frac{\frac{c}{f}}{\left(1 + \frac{d}{d_{year}}i\right)\left(1 + \frac{i}{f}\right)} + \frac{\frac{c}{f}}{\left(1 + \frac{d}{d_{year}}i\right)\left(1 + \frac{i}{f}\right)^2} + \dots + \frac{\frac{c}{f}}{\left(1 + \frac{d}{d_{year}}i\right)\left(1 + \frac{i}{f}\right)^{n-1}} \right] \quad (2)$$

P_{perp} je cena perpetuity v jednotkách měny, ve které je perpetuita denominována, f je frekvence výplaty kupónu a současně frekvence připisování úroků při diskontování, dle předpokladu v kapitole výše. d je počet dní do výplaty nejbližšího kupónu a d_{year} je počet dní v roce. Parametry d a d_{year} můžeme přizpůsobit požadované „day count convention“.

Aby rovnice vystihovala pořízení perpetuity uvnitř kupónové periody, musí být splněna podmínka, že doba do výplaty nejbližšího kupónu je menší než kupónová perioda, vyjádřeno v letech:

$$\frac{d}{d_{year}} < \frac{1}{f}.$$

Po několika triviálních úpravách výrazu na pravé straně se dopracujeme k rovnici

$$P_{perp} = \frac{\frac{c}{f}}{1 + \frac{d}{d_{year}}i} \lim_{n \rightarrow \infty} \left[1 + \frac{1}{1 + \frac{i}{f}} + \frac{1}{\left(1 + \frac{i}{f}\right)^2} + \dots + \frac{1}{\left(1 + \frac{i}{f}\right)^{n-1}} \right] \quad (3)$$

a následně pak k rovnici

$$P_{perp} = \frac{\frac{c}{f}}{1 + \frac{d}{d_{year}}i} \cdot \frac{1 + \frac{i}{f}}{\frac{i}{f}}. \quad (4)$$

Je vhodné udělat test, jestli vzorec (4) vyhovuje pro situaci, kdy počítáme cenu v okamžiku jedné celé kupónové periody do výplaty nejbližšího kupónu, tedy pro $f = 1$ a $d = d_{year}$.

$$P_{perp} = \frac{\frac{c}{1}}{1 + \frac{1}{1}i} \cdot \frac{1 + \frac{i}{1}}{\frac{i}{1}} = \frac{c}{i} \quad (5)$$

Rovnice (5) není v rozporu s obecně uváděným vzorcem $P_{perp} = \frac{c}{i}$. Kdyby byla v rozporu, rovnice (4) nebude správně.

Pro $f = 2$, kdy používáme půlroční výplatu kupónu a současně půlroční připisování úroků při diskontování, což je například typické pro americké státní dluhopisy, a dluhopis kupujeme půl roku před výplatou nejbližšího kupónu, obdržíme:

$$P_{perp} = \frac{\frac{c}{2}}{1 + \frac{1}{2}i} \cdot \frac{1 + \frac{i}{2}}{\frac{i}{2}} = \frac{c}{i}. \quad (6)$$

Z rovnice (6) je zřejmé, že jestliže je frekvence výplaty kupónů a připisování úroků při diskontování stejná, pak velikost této frekvence nemá vliv na cenu dluhopisu, jestliže ho pořizujeme jednu kupónovou periodu před výplatou nejbližšího kupónu.

Nyní si odvodíme rovnici pro výpočet Mac. durace perpetuity v souladu s výše uvedenou metodologií. Sestavíme tedy rovnici pro vážený průměr dob do výplaty jednotlivých kupónů ode dne, pro který Mac. duraci perpetuity počítáme, přičemž váhy jsou diskontované velikosti kupónů a součet vah je roven ceně perpetuity podle rovnice (4).

$$Dur_{perp} = \frac{\lim_{n \rightarrow \infty} \left[\frac{\frac{d}{d_{year}} \frac{c}{f}}{1 + \frac{d}{d_{year}}i} + \frac{\left(\frac{d}{d_{year}} + \frac{1}{f}\right) \frac{c}{f}}{\left(1 + \frac{d}{d_{year}}i\right)\left(1 + \frac{i}{f}\right)} + \frac{\left(\frac{d}{d_{year}} + \frac{2}{f}\right) \frac{c}{f}}{\left(1 + \frac{d}{d_{year}}i\right)\left(1 + \frac{i}{f}\right)^2} + \dots + \frac{\left(\frac{d}{d_{year}} + \frac{n-1}{f}\right) \frac{c}{f}}{\left(1 + \frac{d}{d_{year}}i\right)\left(1 + \frac{i}{f}\right)^{n-1}} \right]}{\frac{\frac{c}{f}}{1 + \frac{d}{d_{year}}i} \cdot \frac{1 + \frac{i}{f}}{\frac{i}{f}}} \quad (7)$$

V rovnici (7) Dur_{perp} označuje Mac. duraci perpetuity a její hodnota je vyjádřena v letech. Po úpravě:

$$Dur_{perp} = \frac{\frac{\frac{c}{f}}{1+\frac{d}{d_{year}i}} \lim_{n \rightarrow \infty} \left[\frac{d}{d_{year}} + \frac{\left(\frac{d}{d_{year}i} + \frac{1}{f}\right)}{\left(1+\frac{i}{f}\right)} + \frac{\left(\frac{d}{d_{year}i} + \frac{2}{f}\right)}{\left(1+\frac{i}{f}\right)^2} + \dots + \frac{\left(\frac{d}{d_{year}i} + \frac{n-1}{f}\right)}{\left(1+\frac{i}{f}\right)^{n-1}} \right]}{\frac{\frac{c}{f}}{1+\frac{d}{d_{year}i}} \cdot \frac{1+\frac{i}{f}}{\frac{i}{f}}}. \quad (8)$$

Výraz v limitě je součet nekonečné aritmeticko-geometrické řady $A_1G_1 + A_2G_2 + \dots + A_kG_k + \dots$, kde $A_1, A_2, \dots$ jsou členy aritmetické posloupnosti s diferencí d a $G_1, G_2, \dots$ jsou členy geometrické posloupnosti s kvocientem q . Vzorček pro k -tý člen aritmeticko-geometrické řady je

$$A_kG_k = [A_1 + (k-1)d]G_1q^{k-1}.$$

Pro $|q| < 1$ řada konverguje, což je i náš případ, jelikož předpokládáme pozitivní úrokovou míru. Hodnota q je tudíž kladná a menší než 1:

$$q = \frac{1}{\left(1+\frac{i}{f}\right)}. \quad (9)$$

Součet takové nekonečné řady je roven (Odvárko 1995; Calda 2013):

$$S = \frac{A_1G_1}{1-q} + \frac{dG_1q}{(1-q)^2}. \quad (10)$$

Dosazením do rovnice (10) dostáváme:

$$Dur_{perp} = \frac{\frac{\frac{c}{f}}{1+\frac{d}{d_{year}i}} \left[\frac{d}{d_{year}} \cdot \frac{1+\frac{i}{f}}{\frac{i}{f}} + \frac{1}{f} \frac{1+\frac{i}{f}}{\left(\frac{i}{f}\right)^2} \right]}{\frac{\frac{c}{f}}{1+\frac{d}{d_{year}i}} \cdot \frac{1+\frac{i}{f}}{\frac{i}{f}}} \quad (11)$$

a následně po úpravách výslednou rovnici:

$$Dur_{perp} = \frac{d}{d_{year}} + \frac{1}{i}. \quad (12)$$

Pro $d = d_{year}$ získáváme rovnici (13), která je v úvodu zmiňovaným a prakticky jediným uváděným vzorcem pro Mac. duraci perpetuity a který platí pouze v okamžiku jedné celé kupónové periody před výplatou nejbližšího kupónu, tedy:

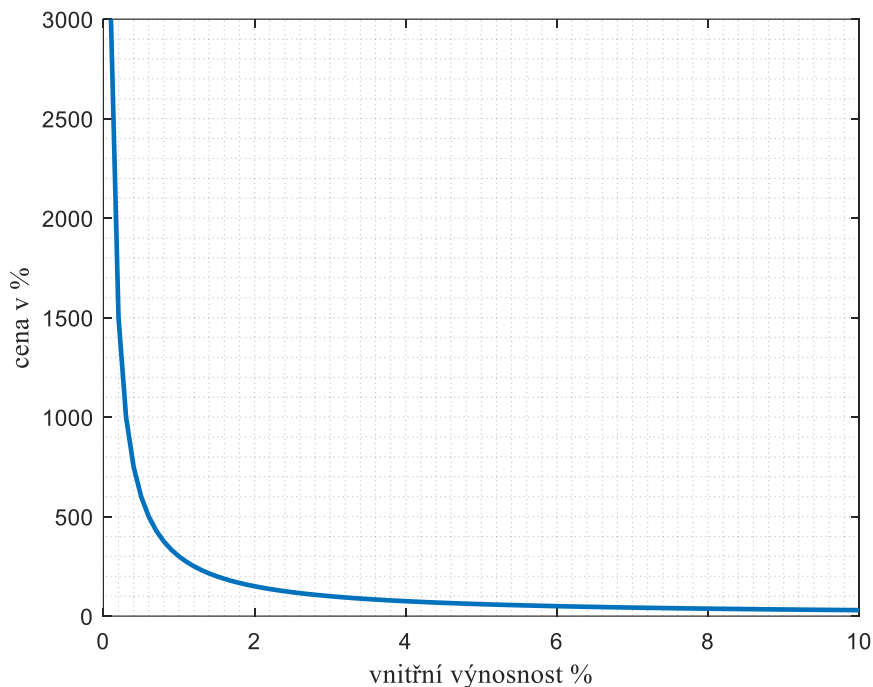
$$Dur_{perp} = 1 + \frac{1}{i}. \quad (13)$$

4 Diskuze nad výsledky

Z obrázku 1 je zřejmé, že citlivost ceny perpetuity na změnu úrokové míry nabývá konečných hodnot, vyjma případu, kdy vnitřní výnosové procento limituje k 0

zprava. Jestliže počítáme Mac. duraci jako střední dobu do splatnosti jednotlivých budoucích finančních toků, mohl by na první pohled být matoucí jejich nekonečný počet, a tudíž i očekávání nekonečně velké střední hodnoty, ale limita v rovnici (7) konverguje, takže i hodnota Mac. durace je konečná.

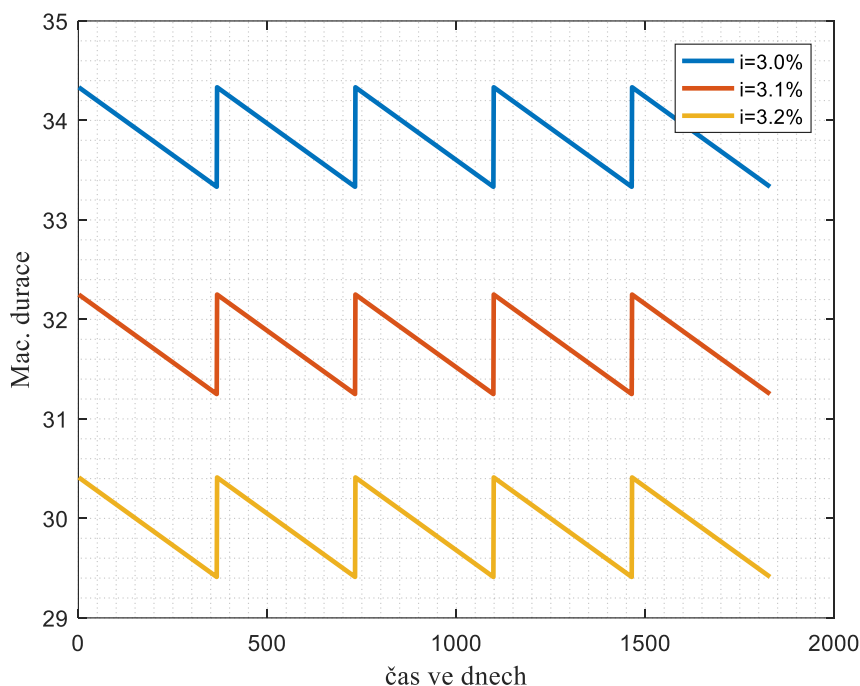
Obr. 1 Cena perpetuity v závislosti na vnitřní výnosnosti

Zdroj: Vlastní zpracování.

Na obr. 2 je průběh ceny perpetuity v čase. Je zřejmé, že její hodnota závisí na velikosti vnitřního výnosového procenta perpetuity a též klesá s blížící se dobou do výplaty nejbližšího kupónu,

Obr. 2 Průběh Mac. durace perpetuity při různém vnitřním výnosovém procentu v čase

Zdroj: Vlastní zpracování.

Intuitivně též cítíme, že v případě perpetuity, velikost Mac. durace nezávisí na velikosti kupónu, oproti typickému dluhopisu s konečnou dobou do splatnosti, jelikož průměrná doba do splatnosti, vážená současnou hodnotou jednotlivých cashflow, je výrazně ovlivněna vzájemnou velikostí kupónů a face value.

5 Závěr

V článku jsme odvodili rovnici pro výpočet hodnoty Mac. durace perpetuity v okamžiku, který se nachází uvnitř kupónové periody, přičemž po této rovnici je poptávka i z finanční praxe.

Hodnota Mac. durace, dle intuitivního finančního pohledu a současně v souladu s odvozenou rovnicí – rovnice (12), nezávisí na velikosti kupónu, ale závisí na počtu dní do výplaty nejbližšího kupónu, přičemž se zmenšujícím se časem do výplaty klesá. Hodnota Mac. durace stoupá s nižší hodnotou úrokové míry, což je též patrné z obrázku 2.

Literatura

CALDA, E., 2013. Součet nekonečné aritmeticko-geometrické řady. *Matematika–fyzika–informatika*. Vol. 22, no. 4, s. 250–252. Dostupné z: <https://www.mfi.upol.cz/index.php/mfi/article/view/59>.

FABOZZI, F. J., 1999. *Duration, Convexity, and Other Bond Risk Measures*. Hoboken: Wiley.

ODVÁRKO, O., 1995. *Matematika pro gymnázia: Posloupnosti a řady*. Praha: Prometheus.

RADOVÁ, J., J. MÁLEK a P. DVOŘÁK, 2009. *Finanční matematika pro každého*. 7. aktualizované vydání. Praha: Grada.

STÁDNÍK, B., 2015. *Trhy dluhopisů*. Praha: Oeconomica.

The Macaulay duration of a perpetuity bond in the period between coupon payments

Bohumil Stádník

Abstract:

In this paper, we deal with the derivation of the mathematical equation for the Macaulay duration of a perpetuity (hereinafter referred to as "Mac. duration") bond in the period between coupon payments. According to our findings, this equation is not included in the commonly available literature and is limited only to the equation for calculating Mac. duration at the moment when exactly one full coupon period remains before the payment of the nearest coupon. In a mathematical derivation, we come to a conclusion, which is consistent with financial intuition, that the Mac. duration of the perpetuity does not depend on the size of the coupon, but is dependent on the internal rate of return of the perpetuity and decreases as the moment of payment of the nearest coupon approaches.

Keywords: Macaulay duration of perpetuity; The price of perpetuity in the period between coupon payments.

JEL Classification: G10, G23.

Vliv změn účetní a daňové legislativy na vývoj fúzí na Slovensku v letech 2012–2022

*Gabriela Horáková**

Abstrakt:

Tento článek se věnuje vnitrostátním a přeshraničním fúzím uskutečněným na Slovensku. Článek analyzuje počty realizovaných transakcí, a to na časové ose od roku 2012 až 2022. Rozbor počtu transakcí je proveden ve vazbě na významné změny v legislativě týkající se fúzí, a to v rámci novelizace daňové legislativy a Obchodního zákoníku Slovenské republiky. V rámci analýzy vnitrostátních a přeshraničních fúzí na Slovensku za období deseti let (2012–2022) bylo zjištěno, že změna legislativy měla významný dopad na četnost prováděných fúzí na Slovensku, a to v případě vnitrostátních i přeshraničních fúzí.

Klíčová slova: Fúze; Slovensko; Účetnictví; Daň z příjmů právnických osob.

JEL klasifikace: G34, M19.

1 Úvod

Fúze jsou velmi rozsáhlé téma, které je často předmětem výzkumu z mnoha různých perspektiv. V problematice fúzí, akvizic a vlastnických transakcí se prolíná právní, účetní i daňová legislativa. Různé formy transakcí umožňují plnit obchodním společnostem jejich strategii, především ve zvyšování jejich tržních podílů v odvětví působnosti, pronikání na další trhy a do dalších odvětví, včetně zahraničních trhů. Není možné opomenout také synergické efekty, které společnosti zúčastněné ve fúzi získají. V Evropě a celkově ve světě je vytvářeno mnoho podnětů k podpoře provádění fúzí a dalších transakcí s podniky, proto je možné vnímat rostoucí trend v uskutečňování daných transakcí (Sedláček et al. 2013), a to i přes negativní vlivy pandemie, která zasáhla celý svět v roce 2020 a významně ovlivňovala dění v Evropě i v roce 2021.

Fúze jako typ vlastnické transakce s podniky upravují evropské směrnice, které ji označují jako proces, při kterém se odehrává zánik jedné či více zúčastněných společností a nástupnická společnost přebírá její či jejich jmění. Fúze jako jedna z podnikových přeměn je velmi oblíbená, často využívaná v Evropě a celkově ve světě. Nejinak je to na Slovensku, kde zájem o provádění fúzí až do roku 2017

* Gabriela Horáková; Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta financí a účetnictví, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <horg00>.

Článek je zpracován jako výstup projektu Analýza účetního a daňového řešení přeshraničních přeměn v jednotlivých státech EU evidovaného Interní grantovou agenturou VŠE v Praze pod označením F1/5/2023.

Článek je doplněnou, revidovanou a přepracovanou verzí diplomové práce Gabriely Horákové, zpracované pod vedením doc. Jany Skálové, obhájené na katedře finančního účetnictví a auditingu FFÚ VŠE (Horáková 2022).

v podstatě nepřetržitě rostl. Koncem roku 2017 a v roce 2018 vstoupily v platnost změny slovenských právních předpisů, které značně ztížily provádění fúzí pro slovenské společnosti.

Byla provedena analýza vnitrostátních a přeshraničních fúzí na Slovensku v letech 2012 až 2022. V rámci analýzy je zkoumána řada aspektů transakcí, jako například počet fúzí v jednotlivých letech, právní formy účastníků a jejich kombinace, počty zúčastněných společností a vztahy mezi zanikajícími a nástupnickými společnostmi.

Cílem článku je zjistit skrze analýzu počtu realizovaných a plánovaných transakcí, zda změny v účetní a daňové legislativě demotivovaly slovenské společnosti v provádění fúzí, a to dle pravidel nové institucionální ekonomie. Nová institucionální ekonomie si dává za cíl odpovědět na otázku, jak alternativní uspořádání institucí, ekonomických organizací a vlastnických práv ovlivňuje chování lidí, jakož i alokaci zdrojů a rovnováhu ekonomiky. (Rutherford 2001)

Článek je strukturován následovně. Úvod vymezuje motivaci a hlavní cíl článku. Druhá kapitola obsahuje přehled literatury a detailní popis vývoje legislativy v Evropské unii. Třetí kapitola pak rozebírá legislativní úpravu na Slovensku, a to v prvním období od roku 2012 do roku 2017, čtvrtá pak popisuje změny od roku 2018. Pátá kapitola obsahuje data a jejich analýzu. Výsledky empirické analýzy jsou prezentovány a diskutovány v šesté kapitole. Závěr článku shrnuje důležitá zjištění a činí na jejich základě doporučení pro praxi a regulátory.

2 Legislativní úprava fúzí na Slovensku

2.1 Evropská legislativa

Problematikou podnikových přeměn a celkově transakcemi s podniky se zabývá EU již od 60. let minulého století, kdy přišla Evropská komise s iniciativou pro harmonizaci práva kapitálových společností skrze čtrnáct směrnic, kdy se fúzemi zabývaly zejména *Třetí, Šestá a Desátá směrnice*¹. (Skálová 2014)

Směrnice byly postupně novelizovány, a nakonec nahrazeny jednou, která spojuje jejich výklad do jednoho předpisu, a tím je *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2017/1132 ze dne 14. června 2017* o některých aspektech práva obchodních společností. Ve směrnici jsou mimo jiné obsažena pravidla pro vznik akciových společností, zveřejňování a propojení rejstříků, dále se Směrnice zabývá fúzemi a rozdělením akciových společností. Nicméně i tato směrnice je již upravena novější verzí, a to *Směrnici Evropského parlamentu a Rady 2019/21219*, která byla schválena koncem roku 2019 a členské státy EU ji měly do svých legislativ zahrnout nejpozději do konce ledna 2023.

¹ Třetí směrnice Rady č. 78/855/EHS ze dne 9. října 1978 o fúzích akciových společností, Šestá směrnice Rady č. 82/891/EHS ze dne 17. prosince 1982 o rozdělení akciových společností a Desátá směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/56/ES ze dne 26. října 2005 o přeshraničních fúzích kapitálových společností. (Žárová a Skálová 2012)

Rovněž v oblasti účetní legislativy byla ze strany EU vynaložena snaha o harmonizaci evropského účetnictví ve vztahu k přeměnám, a to *Čtvrtou a Sedmou směrnicí*². I ty však byly nahrazeny směrnicí obsahující jejich spojení, a sice *Směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2013/34/EU ze dne 26. června 2013 o ročních účetních závěrkách, konsolidovaných účetních závěrkách a souvisejících zprávách některých forem podniků*. (Skálová 2019)

Rovněž oblast daní zaznamenala úpravy původně dvěma směrnicemi³, postupně však byla novelizována, upravována a nahrazena, přičemž nyní je v platnosti, stejně jako v případě právní a účetní legislativy, pouze jedna směrnice⁴ obsahující závazná pravidla.

2.2 Slovenská národní legislativa

Slovensko se rozhodlo pro implementaci směrnic týkajících se fúzí nevytvářet samostatný zákon. Většinu ustanovení vycházejících ze směrnice lze nalézt v několika předpisech, zejména v zákoně č. 513/1991 Zb., Obchodný zákonník SR (dále jen „OZSR“).

Z pohledu právní regulace je slovenská úprava velmi podobná české úpravě, je také využíván institut rozhodného dne, zahajovací rozvaha a konečná účetní závěrka (Tumpach a Skálová 2010), velké odlišnosti v právní úpravě nenalézá ani Sklenář (2010). Drobné disharmonické prvky při realizaci fúzí nalézá Žárová a Skálová (2012), jedná se však o drobnosti v oceňování a technických účetních věcech (Žárová a Skálová 2012). Velká pozornost je věnována výzkumu proveditelnosti fúzí v evropském regionu (Křížová et al. 2014).

3 Daňové aspekty z hlediska daně z příjmů právnických osob

Daň z příjmů právnických osob na Slovensku upravuje zákon o daních z příjmů („ZDPSR“), který v letech 2012 až 2017 umožňoval dvě varianty postupu při zrušení společnosti s právním nástupcem. Z účetní legislativy vyplývá povinnost ocenit jmění zanikající společnosti reálnou hodnotou, toto ocenění musí být proúčtováno. Dochází tak ve většině případů ke zvýšení ocenění přebíraných aktiv a dluhů, oproti původním účetním hodnotám zanikající společnosti.

² Čtvrtá směrnice Rady 78/660/EHS ze dne 25. července 1978 o ročních účetních závěrkách některých forem společností²¹ a Sedmá směrnice Rady 83/349/EHS ze dne 13. června 1983 o konsolidovaných účetních závěrkách.

³ Směrnice Rady č. 90/434/EHS ze dne 23. července 1990 o společném systému zdanění při fúzích, rozdělení a převodech aktiv a výměn akcií týkající se společností z různých členských států a Směrnice Rady 90/435/EHS ze dne 23. července 1990 o společném systému zdanění mateřských a dceřiných společností.

⁴ Směrnicí Rady 2009/133/ES ze dne 19. října 2009 o společném systému zdanění při fúzích, rozdělení, částečných rozdělení, převodech aktiv a výměně akcií týkajících se společností z různých členských států a při přemístění sídla evropské společnosti nebo evropské družstevní společnosti mezi členskými státy.

3.1 Zdanění přecenění

První možností bylo u zanikající společnosti při fúzi upravit základ daně o výši představující oceňovací rozdíly z přecenění v případě, kdy o tento rozdíl neupraví základ daně právní nástupce.

Pokud nástupce oceňuje převzaté jmění v reálném ocenění, jeho základ daně se upravuje o oceňovací rozdíly, přičemž má možnost je zahrnout do základu daně jednorázově⁵ nebo postupně počínaje zdaňovacím obdobím, ve kterém nadešel rozhodný den, a to až po dobu maximálně sedmi let, resp. sedmi po sobě bezprostředně jdoucích zdaňovacích obdobích, přitom nejnižší možná výše pro úpravu základu v jednom období je jedna sedmina z celkové výše rozdílů. Toto neplatí a nástupce je povinen upravit základ daně o zbylou část rozdílů, pokud by došlo k jedné z těchto situací:

- zvýšení základního kapitálu společnosti,
- výplata dividend, anebo
- vyřazení většiny dlouhodobého majetku⁶.

Další úpravy se provádějí z titulu pohledávek, kdy se posuzují ty, které byly postoupené⁷ nebo odepsané. Pohledávky nabyté sloučením či splnutím musí být oceněny v reálných hodnotách a zároveň daně ocenění nesmí převyšovat jejich nominální hodnotu.

Další úpravy se týkají přebíraných cizích zdrojů. V případě rezervy se základ daně upravuje o rozdíl mezi výší této rezervy a výší závazku spojeného s danou rezervou, který byl skutečně uhrazený, a to pouze pokud úhrada tohoto závazku představovala daňový výdaj. Poté se základ daně upraví v tom zdaňovacím období, kdy byl tento závazek zaplacen⁸. Kromě těchto položek má nástupce možnost si upravit základ daně snížením o daňovou ztrátu vytvořenou zanikající společností, kterou fúzí od této společnosti převzal⁹.

3.2 Převzetí původních účetních hodnot

Tato metoda byla shodná s českou úpravou, kdy přecenění, které se zobrazilo v účetnictví, nebylo daňově uplatnitelné a nástupnická společnost nadále mohla uplatnit jen původní účetní hodnoty nabytého majetku, resp. daňové zůstatkové ceny odpisovaného majetku.

⁵ Dle § 17c odst. 2 písm. b) ZDPSR.

⁶ Podobně je tomu i v případě goodwillu, který je možné zahrnout postupně v průběhu maximálně sedmi bezprostředně navazujících zdaňovacích období, rovněž v minimální výši jedné sedminy z celkové částky úpravy, přičemž prvním obdobím, kdy je možné daňový základ upravovat, je zdaňovací období, ve kterém proběhl rozhodný den.

⁷ Dle § 17 odst. 4 písm. a) ZDPSR představují daňový výdaj ty pohledávky, které ve zdaňovacím období jejich postoupení nebyly promlčené.

⁸ Dle § 17c odst. 3 písm. b) ZDPSR.

⁹ Postupuje se podle § 30 odst. 2 ZDPSR, který umožňuje nástupci tuto ztrátu odečíst, pokud si začala zanikající společnost uplatňovat daňovou ztrátu, anebo jí vznikl nárok na toto uplatnění.

4 Změny legislativy

Rok 2018 představuje zlomový bod v oblasti fúzí ve Slovenské republice, kdy se odehrály dvě velké legislativní změny, které měly značný vliv mimo jiné na realizaci fúzí v této zemi. Jedná se o novelizaci daňové legislativy v oblasti přecenění jmění, kdy se výrazně omezila, spíše téměř zmizela, možnost volby ocenění jmění při realizaci fúze. Kromě této zásadní změny se slovenští zákonodárci rozhodli účastníkům fúzí ztížit proces také dalšími změnami, jednou z nich je tzv. daň z odchodu neboli exit tax. Další změnou je novela *Obchodného zákonníku* v oblasti sloučení a splynutí, jejíž účelem bylo zamezení pochybného fúzování společností ve Slovenské republice, které často vedlo k nekalým praktikám. Slovensko se proto v rámci boje proti těmto podvodům rozhodlo poměrně radikálně zpřísnit podmínky pro uskutečňování fúzí.

4.1 Změna zdanění při přecenění jmění u zanikající společnosti

První den roku 2018 vešla v účinnost novela ZDPSR upravující ocenění nabytého majetku při fúzi. Změna v podstatě odstraňuje možnost volby nástupce pro ocenění v původních či v reálných hodnotách, a to u vnitrostátních i přeshraničních fúzí. Ocenění v původním účetním ocenění jmění zanikající společnosti zachovávalo daňovou neutralitu fúzí, protože nevznikaly rozdíly, ze kterých by vznikla povinnost odvést daň z příjmů.

Po novelizaci slovenské daňové legislativy je nutno přebírané jmění u nástupce ocenit výhradně reálnou hodnotou. Jedinou výjimkou, kdy může být použito ocenění v původních hodnotách, je v případě právního nástupce v zahraničí, v jiném členském státě EU nebo ve státě v rámci smlouvy EHP. K tomu musí být splněny další podmínky, jako například účel fúze nemá zneužívající charakter a převzetí účetních hodnot umožňuje právní úprava státu sídla nástupce. Z výše uvedeného jasně plyne, že se značně znevýhodnily vnitrostátní fúze, u kterých se jmění oceňuje pouze v reálných hodnotách a daňové zatížení je tím pádem vyšší.

Tímto krokem znevýhodnila Slovenská republika vnitrostátní fúze a ohrozila příliv investorů, pro které mohou být podmínky v jiných státech příznivější a může docházet k přesunu kapitálu či podnikání ze země.

4.2 Zavedení daně z odchodu

Systém zdanění daně z odchodu funguje tak, že zdanění podléhá přesun majetku či podnikání jedné společnosti jako vlastníka z tuzemska do jiné země. Tento přesun do zahraničí, při kterém vlastnictví majetku zůstává nezměněné, způsobuje to, že Slovenská republika ztrácí právo na zdaněné příjmy z následného prodeje daného majetku či z činnosti subjektu, přestože ekonomická hodnota byla vytvořená na jejím území a na toto zdanění by měla mít nárok. Zisk ze zdanění by poté připadl jinému státu.

Pro stanovení základu daně se tento přesun považuje jako prodej sobě samému za cenu obvyklou, přičemž sazba daně odpovídá sazbě daně z příjmů právnických osob, která je na Slovensku stanovena ve výši 21 %. Takto vysoké zdanění může snížit atraktivitu pro investory, kteří se mohou rozhodnout provozovat své podnikání v jiném státě, kde platí mírnější podmínky¹⁰.

V kontextu sloučení a splynutí je daň uplatňovaná tehdy, kdy je nástupce společností zahraniční a v důsledku fúze jí vzniká stálá provozovna na území Slovenska a kdy je majetek náležící této stále provozovně či celé její podnikání následně přesunuto do zahraničí. Jde tedy o přesun:

- majetku společnosti¹¹,
- celého podnikání, nebo
- daňového rezidentství.

Legislativní změna vychází z implementace evropské směrnice ATAD¹², která má zabránit vyhýbání se daňovým povinnostem.

Součástí základu daně pro vypočtení daně z odchodu je reálná hodnota přesunutých položek, která je platná v čase přesunu, a v případě odpisovaného majetku se základ daně stanoví jako rozdíl mezi reálnou hodnotou a jeho daňovou zůstatkovou cenou.¹³

4.3 Ostatní změny

Na podzim roku 2017 došlo k novelizaci OZSR, která výrazně zpřísňuje administrativní a právní požadavky na sloučení a splynutí. Zejména se jedná o rozšíření odpovědnosti statutárních orgánů a zákonných zástupců ve společnosti, dále zkrácení některých lhůt, kdy například vzniká povinnost předložit návrh smlouvy o fúzi, tedy o sloučení či splynutí příslušnému správci daně ve lhůtě nejméně 60 dní před dnem, kdy mají jít tyto písemnosti do rukou příslušných orgánů společnosti. Novelizace dále přinesla povinnost pro účastníky fúze, aby byl podán návrh na zápis sloučení nebo splynutí do obchodního registru ve lhůtě nejméně 30 dní od okamžiku schválení smlouvy o fúzi. Pokud by nebyla dodržena tato lhůta, má se za to, že smlouva účastníky fúze nebyla schválena a bylo od ní odstoupeno¹⁴. Také se stal zákon opatrnější, co se týče fúzování podniků, kterým hrozí finanční potíže. Po účastnících fúze je vyžadováno, aby byla vyhotovena zpráva auditora obsahující výrok auditora, že účetnictví zúčastněných společností dle jeho názoru odpovídá ke dni předcházejícímu rozhodnému dni realitě a že finanční situace podniků je

¹⁰ Například v Maďarsku, kde je korporátní daň stanovena na pouhých 9 % (rok 2022).

¹¹ Zde se jedná především o odpisovaný dlouhodobý majetek, hmotný i nehmotný, také neodpisovaný majetek, finanční majetek, pohledávky a zásoby.

¹² V celém znění Anti-tax avoidance directive. Směrnice Rady EU 2016/1164.

¹³ Dle § 17f odst. 1 a 2 ZDPSR.

¹⁴ Pricewaterhousecoopers Tax (2018).

dostatečně silná na to, aby se důsledkem sloučení nebo splynutí nedostaly do úpadku¹⁵. V této souvislosti zákon vyžaduje, aby ke dni zápisu fúze do registru u nástupnické společnosti nepřevyšovaly závazky její majetek, nebyla u ní zahájena likvidace, konkurzní řízení, restrukturalizace a ani soudem vedený proces o jejím zrušení¹⁶.

Novelizace však přinesla i pozitivní změny pro účastníky. Jedná se o upřesnění určení intervalu, ve kterém lze stanovit rozhodný den. Nedostatečná formulace pro stanovení rozhodného dne do novelizace způsobovala účastníkům řadu obtíží. V současné době je jasně stanoveno, že rozhodný den může být zpětně stanoven až na první den účetního období vypracování návrhu smlouvy o přeměně¹⁷ (Máziková a Srnišová 2018).

5 Analýza fúzí – data a metodologie

Cílem analýzy je zjistit, zda měla změna legislativy vliv na plánování a uskutečňování fúzí na Slovensku. Byla provedena analýza fúzí a porovnání stavů před a po účinnosti legislativních změn ve Slovenské republice v časovém rozmezí od roku 2012 až do konce roku 2022. Předmětem analýzy byly vnitrostátní i přeshraniční transakce sloučení a splynutí, v nichž figurovala alespoň jedna slovenská společnost.

Nejvýznamnějším zdrojem dat byl slovenský *obchodný vestník Ministerstva spravodlivosti SR*¹⁸ (dále jen „vestník“), který sloužil jako výchozí zdroj pro získání všech oznámení o sloučení či splynutí v daném časovém úseku. Na základě těchto oznámení byla data postupně získávána, a to odděleně pro vnitrostátní a přeshraniční transakce. Data byla převážně čerpána ze zmíněného vestníku, ale také ze slovenské databáze Finstat¹⁹, která sloužila pro doplnění informací, jež ve vestníku chyběly. Zejména pro potřeby získávání dat o přeshraničních fúzích byly využívány ještě další databáze²⁰, bohužel ale často obsahovaly neúplná či namíchaná data, a proto sloužily spíše doplňkově. Dalším významným zdrojem pro přeshraniční sloučení a splynutí byl český obchodní rejstřík or.justice.cz, který měl velký význam při kontrole a dohledávání detailů k přeshraničním transakcím mezi společnostmi ze Slovenska a České republiky.

Výchozím bodem pro analýzu dat bylo získání kompletního seznamu podání do obchodního registru SR ze strany účastníků, ve kterých je patrný záměr o uskutečnění fúze. První seznam obsahoval všechna oznámení o uložení návrhu smlouvy o sloučení či splynutí, kdy po zpracování těchto dat bylo cílem zjistit, jaké společnosti v procesu

¹⁵ To je vyžadováno také u účetních jednotek, které nemají povinnost mít účetní závěrku ověřenou auditorem.

¹⁶ Dle § 69 odst. 11 písm. a) až e) a také odst. 14 OSZR.

¹⁷ Dle § 69 odst. 6 písm. d) OSZR.

¹⁸ Web ochodnyvestnik.justice.gov.sk (Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky 2023).

¹⁹ Web finstat.sk (Finstat 2023)

²⁰ Refinitiv (Thomson Reuters 2022), Mergermarket (Mergermarket.com) a S&P Capital IQ 2022.

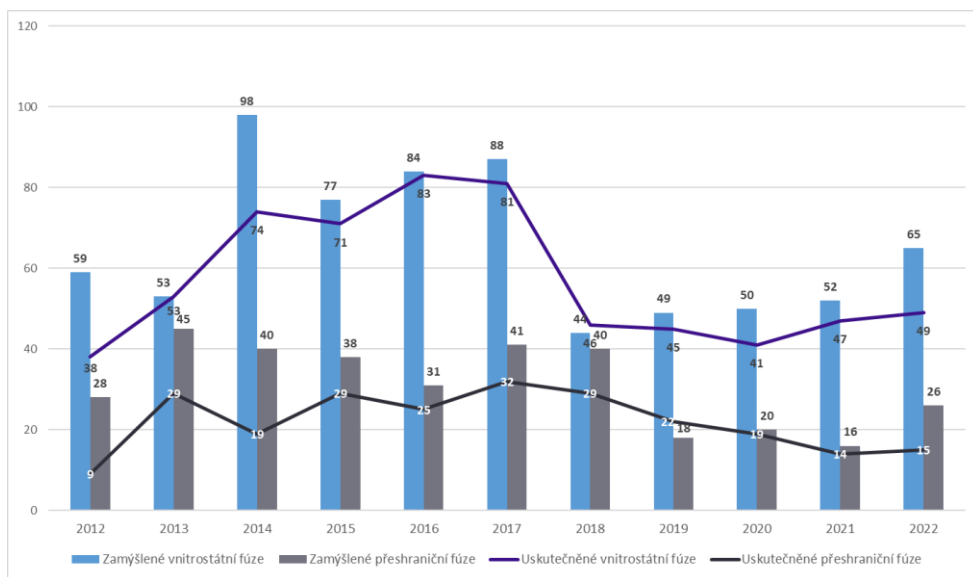
zanikají a která se stává nástupnickou společností. Poté byl tento přehled doplněn o druhý seznam obsahující podání zveřejnění návrhu smluv. Následně byly odstraněny duplicity, neboť některé společnosti podaly oznámení o uložení návrhu a poté zveřejnily návrh. Mnoho subjektů však podalo oznámení o uložení návrhu smlouvy, ale už z jejich strany nebyl zveřejněn návrh smlouvy, nebo naopak. Výsledkem je zjištění, že se plánovalo v rámci SR uskutečnit v období od roku 2012 do konce roku 2022 celkem 1 061 fúzí, a to s celkem 2 428 účastníky. Z toho vnitrostátních fúzí v počtu 718 a v rámci přeshraničních celkem 343 fúzí. Celkově se za sledované období uskutečnilo 870 fúzí²¹ s 1 964 účastníky. Z uskutečněných fúzí se jednalo o 628 vnitrostátních a 242 přeshraničních. Tabulka níže ukazuje data plánovaných a uskutečněných fúzí, odděleně vnitrostátních a přeshraničních, v jednotlivých letech. Kromě počtu plánovaných a uskutečněných fúzí a počtu účastníků bylo dále zkoumáno několik faktorů:

- vztahy mezi účastníky,
- geografické rozložení fúzí,
- právní formy účastníků.

Vztahy mezi účastníky byly u fúzí zkoumány, aby bylo zjištěno, zda se jedná o jakkoliv spojené osoby. Hlubší průzkum pro zodpovězení otázky, o jak spojené osoby se jednalo, v rámci této analýzy proveden nebyl. Geografické rozložení fúzí v rámci Slovenska ukazuje, v jakých krajských městech, resp. na jakých krajských/okresních soudech, byla fúze oznámena, popř. zveřejněna smlouva. U přeshraničních fúzí bylo navíc zkoumáno geografické rozložení z pohledu usídlení účastníků fúze, kromě Slovenska. Poslední faktor, právní formy účastníků, byl zkoumán jednotlivě u zanikajících a nástupnických společností, ale také byly analyzovány výsledné kombinace právních forem. U přeshraničních fúzí se společnostmi či společnostmi z České republiky byl navíc vyhledán rozhodný den.

Jak je patrné z grafu níže, jasně převládají vnitrostátní fúze. Od roku 2012 do roku 2017 byl trend vesměs jen rostoucí, přitom vrcholu ohlášených fúzí bylo dosaženo v roce 2014 a v případě uskutečněných fúzí v roce 2016, v roce 2017 byla přes mírný pokles úroveň rovněž velmi vysoká. Spolu se změnou legislativy v roce 2018 je zřejmý strmý pokles fúzí, kdy hodnoty plánovaných i uskutečněných fúzí klesly na polovinu předcházejícího roku. Následoval nepatrně stoupající trend v podobě ohlášených fúzí, uskutečněné transakce jsou od té doby relativně stabilní. Rok 2022 přinesl nárůst v rámci ohlášených fúzí, nicméně počet uskutečněných fúzí narostl v tomto roce nepatrně.

²¹ Bylo provedeno rozšířené zkoumání se zaměřením na fúze ohlášené v druhé polovině roku 2022, které k 31.12.2022 stále nebyly končeny s otázkou, zda byly dokončeny v následujícím roce. Bylo zjištěno, že 41 těchto fúzí bylo úspěšně dokončeno do 30. 6. 2023, a sice 21 vnitrostátních a 20 přeshraničních. Jako úspěšně uskutečněné z celkem ohlášených fúze lze brát hodnotu 911 fúzí. Tyto nedokončené fúze nebyly brány při analýze v potaz.

Obr. 1 Počet plánovaných a uskutečněných fúzí slovenských společností v letech 2012–2022

Zdroj: Vlastní zpracování.

V případě přeshraničních fúzí se situace liší. Rok 2013 je z pozorovaných let nejhojnější, co se týče zamýšlených fúzí. Až od roku 2019 je možné pozorovat pokles v přeshraničních fúzích. V roce 2022 začíná tendence pro provádění přeshraničních fúzí opět růst, v počtu téměř rovné dvojnásobku hodnoty roku 2021, což se zřejmě na číslech více projeví až v dalších letech.

Uskutečnění fúze bylo u každé transakce kontrolováno v obchodním registru, a pokud nebylo v podání uvedeno, že transakce proběhla, má se za to, že fúze nakonec uskutečněná nebyla. To se bohužel často stávalo u přeshraničních fúzí²².

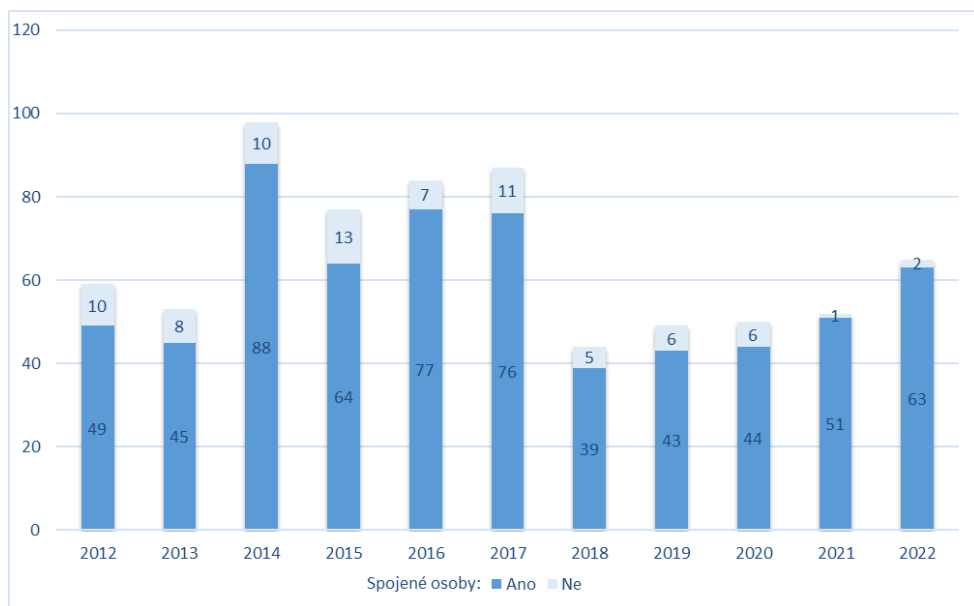
5.1 Vnitrostátní fúze

Vztahy mezi účastníky

Na Slovensku se koná valná většina fúzí mezi spojenými osobami. Předmětem analýzy v tomto ohledu bylo zjistit, zda se jedná o jakkoliv spojené osoby, bez ohledu na to, zda se jedná o osoby blízké, ekonomicky či jinak spojené. Téměř 90 % fúzí mělo být uskutečněno mezi spojenými osobami. U zbylých 10 % společností nebyla objevena žádná známka o jakémkoli spojení.

²² Za jeden z důvodů chybějícího zápisu fúze může být považována absence informace ze strany zahraničního registru o zápisu fúze.

Obr. 2 Ohlášené vnitrostátní fúze mezi spojenými osobami a společnostmi bez vztahu v letech 2012–2022

Zdroj: Vlastní zpracování.

Geografické rozložení na Slovensku dle regionu

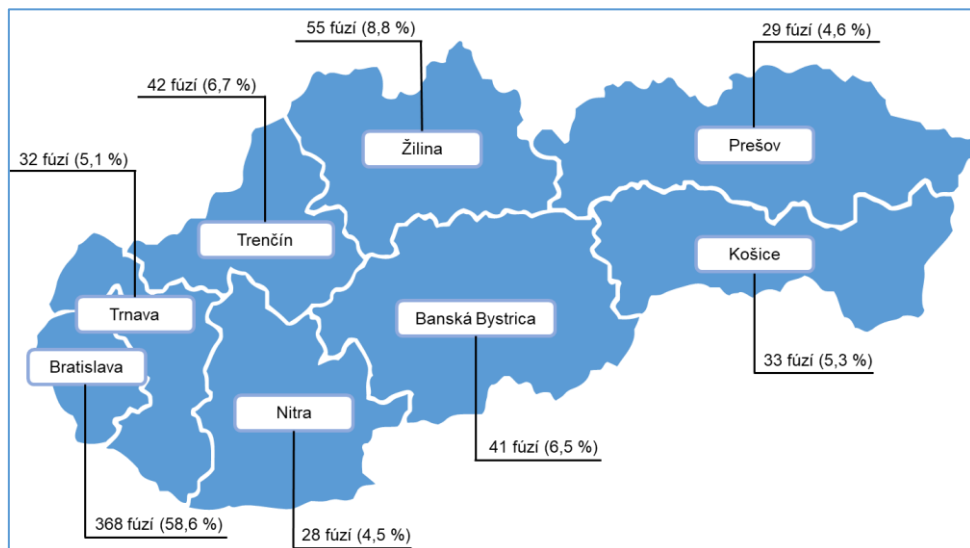
Další parametr, který byl předmětem analýzy, bylo zjištění, na jakých krajských/okresních soudech byla fúze oznámena. Nejvyšší počet byl jednoznačně v hlavním městě Bratislava, kde bylo podáno celkem více jak polovina všech oznámení o fúzi v absolutním počtu 408, ze kterých se jich nakonec uskutečnilo 368 do konce roku 2022. S vysokými čísly je možné se setkat ještě v Žilině a Trenčíně, kde počet podání přesáhl 50, uskutečněno bylo nakonec v těchto městech 97 fúzí.

Právní formy účastníků a jejich kombinace

Z celkem 1 667 společností s úmyslem sloučení se zpravidla jednalo o kapitálové společnosti. Přes 70 % u zanikajících a přes 30 % u nástupnických společností byla právní forma společnosti s ručením omezeným. Rovněž se vyskytl jeden případ sloučení družstev a komanditních společností a u dvou případů se uskutečnilo spojení s evropskou společností²³.

²³ „SE“ *Societas Europaea* – speciální právní forma akciové společnosti založená podle evropského obchodního práva.

Obr. 3 Geografické rozložení uskutečněných vnitrostátních fúzí dle místa podání na Slovensku

Zdroj: Vlastní zpracování.

Počet účastníků

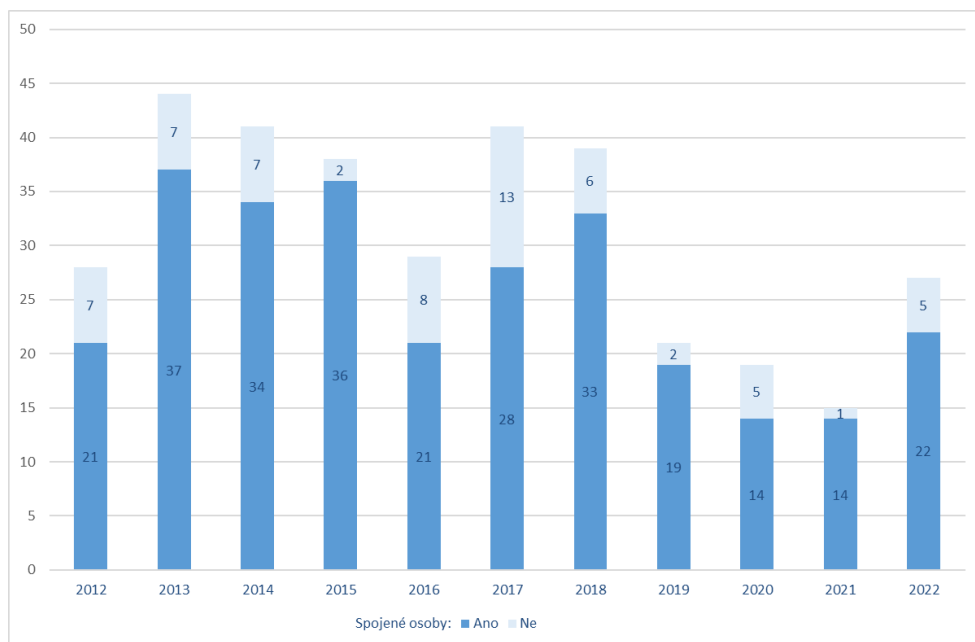
Dalším zajímavým ukazatelem je počet zúčastněných společností v rámci procesu fúze. Jelikož se jednalo ve všech případech o sloučení, vždy byly zúčastněné minimálně dvě společnosti. Pokud byl počet vyšší, vždy se jednalo o další zanikající společnosti. Plánovaných transakcí s pouze dvěma zúčastněnými osobami za celé sledované období bylo 616 z celkem 718 transakcí s 1 667 účastníky, tedy jednoznačně nejvyšší zastoupení. Nejvyšší počet zúčastněných společností byl oznámen na podzim roku 2017 s 29 účastníky. Průměrně se v rámci vnitrostátních společností plánovalo účastnit 2,32 společnosti.

5.2 Přeshraniční fúze

Vztahy mezi účastníky

Také u přeshraničních fúzí bylo předmětem analýzy zjištění, zda se v případě účastníků fúze jedná o spojené osoby či nikoli. Podobně jako tomu je u vnitrostátních fúzí, tak i v případě přeshraničních transakcí se jednalo převážně o osoby blízké, ekonomicky či jinak spojené.

Obr. 4 Ohlášené přeshraniční fúze mezi spojenými osobami a společnostmi bez vztahu v letech 2012–2022

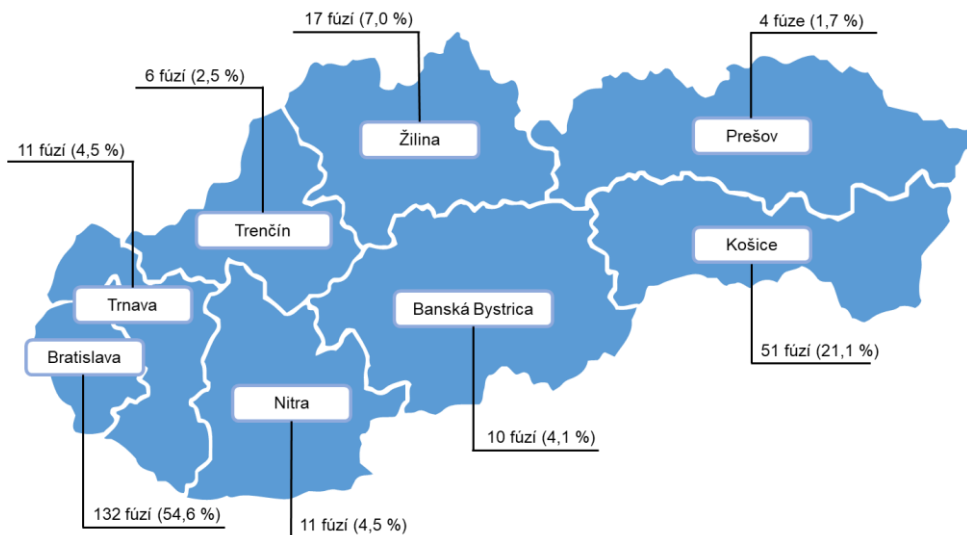
Zdroj: Vlastní zpracování.

Jak je patrné z grafu výše, ve všech sledovaných letech se jednalo o případ, kdy minimálně 2/3 transakcí se mělo uskutečnit mezi spojenými osobami. Nejvyšší podíl transakcí osob bez vztahu byl v roce 2017, kdy zaujímaly tyto plánované transakce bezmála jednu třetinu přeshraničních fúzí v daném roce. Naopak nejnižší podíl bylo možné zaznamenat v roce 2021, kdy byla oznámena pouze 1 transakce mezi nespojenými osobami s podílem 6 %. Celkem bylo oznámeno 343 transakcí, z nichž 280 proběhlo mezi spojenými osobami.

Geografické rozložení na Slovensku dle regionu

Stejně jako tomu je u vnitrostátních fúzí, tak i v případě přeshraničních bylo zkoumáno, v jakých krajských městech, resp. na jakých krajských/okresních soudech byla fúze oznámena. Výsledky jsou velice podobné výsledkům u vnitrostátních fúzí, a sice že nejvíce fúzí bylo oznámeno v Bratislavě, kde byla v rámci zamýšlených přeshraničních fúzí podána bezmála polovina všech podání, a to v počtu 166. Z tohoto množství se nakonec uskutečnilo 132 fúzí. Druhým městem v počtu podání na okresní soud jsou Košice, kde se z 90 podání uskutečnilo nakonec 51 fúzí do konce roku 2022. Nejméně aktivní, co se fúzí týče, byl Prešov, který evidoval 4 oznámení fúzí, u nichž však byla 100% úspěšnost jejich uskutečnění.

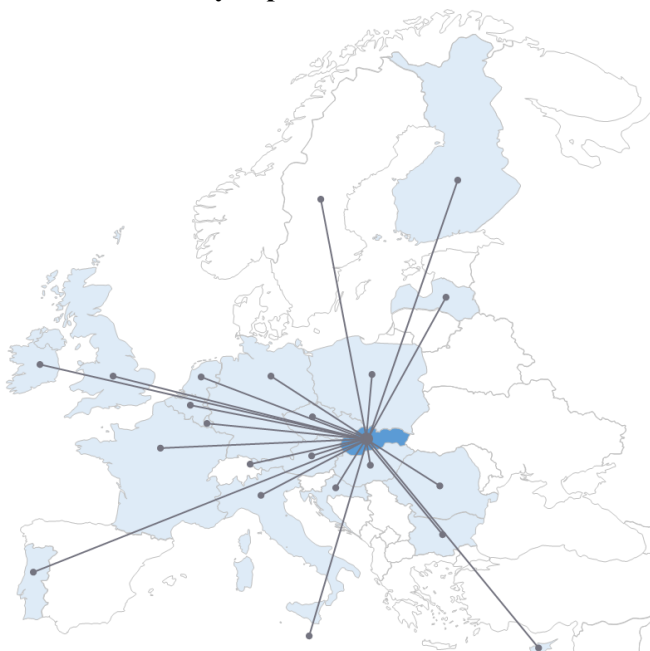
Obr. 5 Geografické rozložení uskutečněných přeshraničních fúzí dle místa podání na Slovensku

Zdroj: Vlastní zpracování.

Obr. 6 Geografické rozložení uskutečněných přeshraničních fúzí v zahraničí

Stát	Počet fúzí
Belgie	3
Bulharsko	1
Česká Republika	114
Chorvatsko	1
Finsko	1
Francie	2
Irsko	1
Itálie	1
Kypr	26
Lichtenstein	5
Lotyšsko	1
Lucembursko	1
Maďarsko	49
Malta	1
Německo	3
Nizozemsko	7
Polsko	11
Portugalsko	1
Rakousko	10
Rumunsko	1
Švédsko	1
Velká Británie	1
Total	242

Zdroj: Vlastní zpracování.

Geografické rozložení v zahraničí

Celkem se ve sledovaném období uskutečnilo 242 přeshraničních fúzí a předmětem analýzy bylo zkoumání, s jakými státy slovenské společnosti obchodují či s nimi jsou spojené, že se rozhodly pro fúzi s nimi. Následující obrázek zobrazuje spojení Slovenska a zemí sídla účastníků protistrany.

Výše zmíněná čísla představují transakce oběma směry, tedy případy, kdy slovenské společnosti byly zanikajícími nebo nástupnickými společnostmi. Jednoznačně nejvíce transakcí v podobě sloučení proběhlo mezi slovenskými a českými obchodními společnostmi v počtu 114 transakcí, což tvoří bezmála polovinu všech uskutečněných fúzí. V závěsu za ČR je Maďarsko s 49 fúzemi, což tvoří téměř jednu pětinu proběhlých sloučení. Třetí země je poněkud geograficky vzdálenější než dva již zmínění sousedé, je jí Kypr. Zatímco u předchozích dvou zemí je možné vysvětlit takové množství transakcí vlivem společného historického vývoje a také územní blízkostí mezi danými zeměmi, u Kypru mohou být motivací daňové důvody.

V rámci transakcí s ČR převládá situace, ve které je nástupcem společnost z ČR, celkově v počtu celkem 88 uskutečněných transakcí. Naopak případ, kdy je nástupce slovenská společnost, se uskutečnil celkem 26x. V případě Maďarska je situace opačná a převládá trend slovenského nástupce, to celkem v 47 případech. V rámci transakcí s kyperskými společnostmi se jedná o 26 uskutečněných transakcí, z toho u 22 byl nástupce usazen na Kypru. Zajímavostí je, že u těchto transakcí se jednoznačně nejvíce podání doručilo na krajský soud v Bratislavě, a to celkem u 22 plánovaných fúzí s kyperskými společnostmi. U sloučení s maďarskými společnostmi se nejvíce podání doručilo na krajský soud v Košicích v celkem 65 případech²⁴. Košice a celkově Košický kraj má úzkou historickou vazbu na Maďarsko a územně si jsou velmi blízké, což může být důvodem doručení většiny podání právě na košický soud. Při fúzích s českými společnostmi se drtivá většina podání uskutečnila v Bratislavě. Opět zde pravděpodobně působí jakýsi geografický faktor. Vzhledem k silným vazbám mezi těmito dvěma státy se společnosti po celé Slovenské republice rozhodly pro spojení s českými společnostmi, a tedy jediná ČR má z hlediska geografického rozložení podání plné pokrytí, kdy v každém kraji chtěly alespoň 3 slovenské společnosti uskutečnit fúzi s touto zemí.

Právní formy účastníků a jejich kombinace

U přeshraničních fúzí byla data ohledně právních forem spojovaných podniků zkoumána také, jelikož zákon v dnešním znění dovoluje přeshraniční fúze společností s obdobnou právní formou.

²⁴ Uskutečněno bylo nakonec jen 46 přeshraničních fúzí s Maďarskem, kdy nástupcem byla slovenská společnost.

Nejvíce se do přeshraničních fúzí zapojily společnosti s ručením omezeným a jejich zahraniční obdoby, kdy se jednalo o 80 % u zanikajících společností a v případě nástupců přes 60 %.

Počet účastníků

Celkově se přeshraničních fúzí zamýšlelo zúčastnit 761 společností za celé sledované období, kdy jednoznačně nejvíce transakcí bylo ohlášeno mezi dvěma společnostmi, a sice v 300 případech. Druhou nejpočetnější situací byla transakce mezi třemi účastníky ve 30 případech. Nejvyšší počet účastníků byl oznámen v roce 2020, ve kterém byla také uskutečněná, kdy se slučovalo 9 slovenských zanikajících společností s českým nástupcem. Průměrně se jedné z 343 plánovaných transakcí mělo účastnit 2,2 účastníků na jednu fúzi.

6 Zhodnocení vývoje fúzí

Novelizace OZSR a daňové legislativy na Slovensku byla učiněna s cílem zamezit daňovým podvodům a vyhýbání se dani. Legislativní změny se dotkly všech subjektů, které zamýšlely uskutečnění fúze, a to jak vnitrostátní, tak i přeshraniční. Ztížení procesních podmínek a změna pravidel pro zdanění přebíraného jmění způsobilo pokles počtu transakcí. Největší dopad měly tyto změny pro společnosti, které by se rozhodovaly pro vnitrostátní fúzi.

U vnitrostátních transakcí byl propad mezi roky 2017 a 2018 radikální, a to na polovinu transakcí uskutečněných a oznámených v předchozím roce. Během následujících let nedošlo k většímu nárůstu, kdy se počet transakcí nedostal ani na dvoutřetinovou úroveň posledního roku před účinností změn. Otázkou je, jak významnou roli hrála v letech 2020–2021 pandemie Covid-19. Je možné, že působení pandemie mělo na počet fúzí na Slovensku pozitivní i negativní efekt. Pozitivní působení mohlo plynout z potřeby přeorientování businessu, kdy některá odvětví byla oslabena, a proto vedení společností působících v těchto oblastech usoudila, že tato odvětví budou v budoucnu jen slábnout, a tudíž se rozhodla spojit s jinými společnostmi, které se pohybovaly v perspektivnějších odvětvích. Negativní efekt pandemie mohl způsobit pokles transakcí z důvodu finančních potíží společností, neboť zákon zakazuje sloučení či splynutí společností v takových situacích. Proto se vlastníci častěji mohli rozhodovat místo fúze realizovat likvidaci společnosti.

Co se týče přeshraničních fúzí, tam tak výrazný negativní dopad legislativních změn patrný ihned v roce 2018 nebyl. Propad přišel až v následujícím roce, a lze tedy konstatovat, že zahraniční subjekty zareagovaly na zpřísnění podmínek později.

Stále se nacházíme ještě krátkou chvílí po zavedení legislativních změn ztěžujících provádění fúzí, přičemž roky 2020 a 2021 jsou v určité míře ovlivněné mimořádnou událostí pandemie. Bohužel ani rok 2022 příliš nenaznačuje, že by se měla situace na Slovensku v oblasti fúzí výrazně zlepšovat, zejména u vnitrostátních fúzí, které

jsou stabilní co se týče uskutečněných fúzí. V rámci plánování transakcí lze pozorovat mírné navýšení. Oproti tomu u přeshraničních fúzí je patrný alespoň mírný nárůst u plánovaných fúzí. Toto lze zřejmě přisuzovat skutečnosti, že vnitrostátní fúze zůstávají dále slovenskou legislativou daňově znevýhodněné oproti fúzím přeshraničním, neboť bez výjimky znemožňují ocenění jmění v původních hodnotách, a tudíž na společnosti padá významné daňové zatížení v podobě zdanění přecházejícího jmění. Navíc je potřeba vzít v úvahu, že přeshraniční fúze mohou být mnohdy ovlivňovány i jinými než ekonomickými faktory. Ciobanu a Bahna (2015) zjistili na základě analýzy uskutečněných fúzí a akvizic v roce 2014 ve světě, že nejvíce transakcí proběhlo ve vyspělých zemích mimo jiné s nízkým byrokratickým zatížením, kvalitním vzdělávacím systémem, se stabilní justicí a zanedbatelnými kulturními rozdíly. Tyto faktory nebyly brány v potaz v rámci analýzy fúzí na Slovensku, avšak lze předpokládat, že jejich vliv na uskutečněné přeshraniční fúze byl pozitivní i vzhledem k tomu, že drtivá většina fúzí byla provedena se spřízněnými státy jako je Česká republika, Maďarsko a Polsko.

7 Závěr

Přistoupení Slovenské republiky k zpřísnění podmínek pro provádění fúzí mělo prokazatelně významný dopad na četnost jejich provádění, a to u vnitrostátních i přeshraničních fúzí. Změny v legislativě byly provedeny ve dvou liniích. První měla podobu novelizace daňových zákonů, kdy byla zrušena možnost volby pro ocenění jmění zanikající společnosti a také zavedení daně z odchodu. Druhá linie spočívala ve zpřísnění podmínek a zvýšení nároků na účastníky fúzí, a to skrze novelu obchodního zákoníku. Spojení těchto dvou významných změn, které vešly v platnost jen pár měsíců od sebe, způsobilo dramatickou změnu chování ekonomických subjektů na Slovensku. Počty oznámených a uskutečněných fúzí v prvních letech po zavedení legislativních změn obou druhů fúzí se dostaly na polovinu hodnot předchozích roků. Po čtyřech letech po zavedení těchto poměrně radikálních změn se množství fúzí nevrací na svou původní hodnotu a z analýzy nevyplývá ani náznak, že by tak mělo být i v následujících letech. Otázkou zůstává, do jaké míry byl útlum zapříčiněn pandemií, která na Slovensku doslova vypnula ekonomiku v roce 2020 a z velké části také 2021. Z výsledků analýzy zatím vyplývá, že i bez pandemie by byl případný nárůst ve fúzích nepatrný, pokud by vůbec nějaký byl, avšak nelze opominout i další faktory, které mohly negativně ovlivnit vývoj fúzí v roce 2022. Za ty nejrelevantnější lze považovat válku na Ukrajině, nárůst cen energií, nebo také nestabilní politickou situaci na Slovensku, která závěrem roku vyvrcholila v pád vlády. Tyto aspekty nebyly zahrnuty do analýzy, a proto nelze vývoj počtu fúzí jednoznačně přisoudit přísné legislativě.

V závěru je nutno zmínit, že jistě bylo do určité míry dosaženo záměru slovenských zákonodárců ve smyslu zabránění podvodům a nekalému jednání, které byly s fúzemi spojené. Pokud skutečně došlo k úbytku nekalých praktik, nelze jej

jednoznačně přisoudit správně nastavené legislativě, ale celkovému poklesu počtu fúzí, nebo také dalším efektům nezahrnutým do této analýzy. Obecně je však možné konstatovat, že touto novou úpravou dosáhlo Slovensko negativního dopadu na ekonomiku. Největší propad počtu fúzí se odehrál v letech 2018 a 2019, kdy se ekonomice Slovenska dle *Štatistického úradu Slovenskej republiky* dařilo a čtvrtletní HDP ve stálých cenách se pohybovalo od roku 2017 až do konce poloviny roku 2019 mezi 2,5 až 4,5 %. Velký propad ekonomiky se odehrál v roce 2020 s pandemií a souvisejícím vypnutím ekonomiky. Po krátkém výstřelu v roce 2021 se HDP stabilizovalo na 2,5 až 1,5 % na konci roku 2022. S přihlédnutím k ukazateli vývoje HDP v porovnání s vývojem fúzí lze konstatovat, že ekonomická situace Slovenské republiky neměla významný dopad na počty plánovaných a prováděných fúzí v letech 2018 a 2019 a nebyly zjištěny jiné faktory, které by významně ovlivnily počet fúzí. V následujících letech je významný dopad ekonomiky Slovenska na počet fúzí, vyjma roku 2020, nepravděpodobný.

Stále se Slovenská republika nachází relativně krátce po zavedení změn, a proto budou relevantní data roku 2023 a dále, která již nebudou zbarvena pandemií, Nicméně, pořád přetrvává válka na Ukrajině a s tím spojená nejistota slovenských podnikatelů ohledně budoucnosti. I přes to by však v dalších letech mělo být možné snáze přiřadit a vyčíslit odpovědnost zákonodárců a dopady změn. Otázkou je, zda si situace vyžádá zmírnění nebo jiné úpravy legislativy a zda došlo k útlumu těchto vlastnických transakcí obecně a společnosti přistoupily k likvidaci, anebo zda došlo k preferenci jiných vlastnických transakcí, které se pro slovenské společnosti staly příznivějšími. Jisté však je, že bude zapotřebí mnoha analýz a výzkumů, aby byly učiněny co možná nejracionálnější kroky a Slovensko se vyvarovalo dalším ekonomickým útlumům. Navíc tím zákonodárci riskují odliv kapitálu ze země, zavedení nových nekalých praktik, odliv zahraničních investorů, kteří si mohou zvolit jako cílovou destinaci pro své podnikání země s výhodnějšími podmínkami apod.

Literatura

CIOBANU, R., a M. BAHNA, 2015. The Social, Cultural and Political Factors that Influence the Level of Mergers and Acquisitions. *International Journal of Academic Research in Accounting, Finance and Management Sciences*. Online. Vol. 5, No. 3, s. 33–41. Dostupné z: <https://doi.org/10.6007/IJARAFMS/v5-i3/1738>.

FINSTAT, 2023. *Všetky firmy a organizácie*. Online. In: Databáze firem a organizací finstat.sk. Dostupné z: <https://finstat.sk/databaza-firiem-organizacii>. [citováno 23-09-26].

HORÁKOVÁ, G., 2022. *Účetní a daňové souvislosti fúzí na Slovensku*. Diplomová práce. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta finance a účetnictví. Dostupné z: <https://insis.vse.cz/zp/78555>.

Horáková, G.: *Účetní a daňové aspekty fúzí na Slovensku v letech 2012–2022*.

KŘÍŽOVÁ, Z., J. SEDLÁČEK a E. HÝBLOVÁ, 2014. Mergers and Acquisitions in the Selected Countries of Central and Eastern Europe. In: *European Financial Systems 2014*. Proceedings of the 11th International Scientific Conference. Brno: Masaryk University, s. 351–358.

MINISTERSTVO SPRAVEDLIVOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY, 2023. *Obchodný vestník*. Online. Dostupné z: <https://obchodnyvestnik.justice.gov.sk/ObchodnyVestnik/Web/Zoznam.aspx>. [citováno 23-09-26].

PRICEWATERHOUSECOOPERS TAX, 2018. *Dane do vrecka 2018: Praktický sprievodca slovenským daňovým systémom*. Bratislava. Dostupné z: <https://www.pwc.com/sk/sk/publikacie/assets/2018/dane-do-vrecka-2018.pdf>. [citováno 22-05-03].

RUTHERFORD, M., 2001. Institutional Economics: Then and Now. *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 15, no. 3, s. 173–194. Dostupné z: <https://doi.org/10.1257/jep.15.3.173>.

SEDLÁČEK, J., E. HÝBLOVÁ, A. KONEČNÝ, Z. KŘÍŽOVÁ a P. VALOUCH, 2013. *Proces fúzí obchodních společností v právních, účetních a daňových souvislostech*. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné z: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-6488-2013>.

SKÁLOVÁ, J., 2014. Daňová a účetní úprava fúzí na Slovensku. *Český finanční a účetní časopis*. Roč. 9, č. 2, s. 119–130. Dostupné z: <https://doi.org/10.18267/j.cfuc.399>.

SKÁLOVÁ, J., 2019. *Účetní a daňové souvislosti přeměn obchodních společností*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer.

SKÁLOVÁ, J., a M. TUMPACH, 2010. Cezhraničné fúzie medzi kapitálovými spoločnosťami v Českej republike a v Slovenskej republike. *Účtovníctvo, Audítorstvo, Daňovníctvo*. Vol. XVIII, no. 9, s. 322–326.

SKLENÁR, R., 2010. Vybrané právne a účtovné aspekty cezhraničných fúzií v podmienkach Slovenskej republiky. *Český finanční a účetní časopis*. Roč. 5, č. 4, s. 53–63. Dostupné z: <https://doi.org/10.18267/j.cfuc.86>.

SRNIŠOVÁ, P., a K. MÁZIKOVÁ, 2018. Novelizácia účtovníctva v oblasti zlúčenia a splynutia obchodných spoločností v nadväznosti na novelizáciu Obchodného zákonníka. *Economics And Informatics*. Vol. 16, no. 1, s. 116–126. Dostupné z: <https://ei.fhi.sk/index.php/EAI/article/view/126>.

ŽÁROVÁ, M., a J. SKÁLOVÁ, 2012. Překážky při realizaci přeshraničních fúzí v Evropské unii. *Současná Evropa*. Roč. 2012, č. 2, s. 83–104. Dostupné z: <https://wep.vse.cz/pdfs/sev/2012/02/05.pdf>.

Accounting and taxation of mergers in Slovakia

Gabriela Horáková

Abstract:

This article with a topic “Accounting and taxation of mergers in Slovakia” is devoted to the topics that focus on mergers realised in Slovakia, but also on cross border mergers where at least one Slovakian company participates in. The article is focused mainly on tax and accounting aspects with emphasis on legislative changes connected to mergers, mainly in case of amendments of tax law and the Commercial code of Slovak Republic. Part of the article is an analysis of domestic and cross border mergers in Slovakia in period of ten years, since 2012 to 2022.

Keywords: Merger; Slovakia; Accounting; Corporate income tax.

JEL Classification: G34, M19.

Diskuse k aktualizaci metodologického obsahu pojmu pojištění a pojišťovnictví

Jaroslav Daňhel – Eva Ducháčková

*Jarmila Radová – Petra Tisová**

Abstrakt:

Článek diskutuje redefinici kategorie pojištění z hlediska přínosu behavioralistů empirického ekonoma a kognitivního psychologa N. N. Taleba a D. Kahnemana, motivy k pojištění, vliv na ekonomiku odvětví pojišťovnictví.

Klíčová slova: Definice pojištění; Ekonomika pojišťovnictví; Pohledy na nahodilost N. Taleba a D. Kahnemana.

JEL klasifikace: G21, G22.

1 Úvod

Při definování ekonomické podstaty kategorie pojištění nutno mít na zřeteli a vycházet z historického požadavku na zkonstruování adekvátního nástroje na vyhlazování negativních dopadů fenoménu nahodilosti na život lidské společnosti, jednak jako na celek, jednak na její jednotlivé členy.

V historii pojištění již zaznělo množství definic pojmu pojištění. V tomto textu formulované znění vychází z posledních nejaktuálnějších výstupů obecné metodologie věd a teorie financí. Z metodologického hlediska za nejvýznamnější přínos v současné volatilní době považujeme dílo dvou originálních demiurgů: empirického ekonoma N. N. Taleba (2011) a kognitivního psychologa, nedávno zesnulého nositele Nobelovy ceny D. Kahnemana (2012). Tito oceňovaní myslitelé se výrazně zapsali do moderní historie nekonvenčního ekonomického, a i filosofického a metodologického myšlení a dle našeho názoru vytvořili svým přínosem základ pro aktuální redefinování ekonomické kategorie pojištění.

* Jaroslav Daňhel; Vysoká škola ekonomická v Praze, katedra bankovníctví a pojišťovnictví, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <danhel@vse.cz>.

Eva Ducháčková; Vysoká škola ekonomická v Praze, katedra bankovníctví a pojišťovnictví, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <duchack@vse.cz>.

Jarmila Radová; Vysoká škola ekonomická v Praze, katedra bankovníctví a pojišťovnictví, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <radova@vse.cz>.

Petra Tisová; Vysoká škola ekonomická v Praze, katedra bankovníctví a pojišťovnictví, nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3; <petra.tisova@vse.cz>.

Článek je zpracován jako výstup projektu Nové trendy na finančních a kapitálových trzích evidovaného Interní grantovou agenturou VŠE v Praze pod označením F1/47/2022.

2 Talebův a Kahnemanův pohled na nahodilost

Taleb především svým knižním bestsellerem Černá labuť (Taleb 2011), který vydal po přelomu milénia v letech poslední finanční krize, mimořádně zaujal odbornou veřejnost originálním postojem k prediktabilitě budoucích ekonomických stavů světa. Jeho přístup k fenoménu krize představoval v té době ostrý kontrast k tehdejšímu většinovému pojetí ekonomie jako tvrdé normativní vědy, personalizované na konci milénia jejím guru prof. Samuelsonem.

Taleb oproti matematizujícím ekonomům a stoupencům tehdy většinového přístupu „risk based approach“ přišel s názorem a dodnes svůj náhled pevně zastává, že ekonomie je vědou výsostně deskriptivní. Svůj metodologický přístup k budoucím stavům světa ve svých publikacích formuluje zcela jednoznačně: Fundamentálně nepředvídatelné jsou společenské vědy, trhy, politika a s nimi celá společnost, to vše navzdory velmi sporným, leč úporným snahám ekonomů, prognostiků, matematiků, statistiků a dalších akademických odborníků a teoretiků. Ekonomická realita prvních tří dekad nového milénia jeho koncept obtížné, a i většinou nemožné prediktability významného potenciálního vlivu nespoutané nahodilosti, jako kvalitativní stránky ekonomického, a nejen ekonomického života lidské společnosti, jednoznačně potvrzuje. Taleb si ve svých dílech klade otázky ohledně reálného lidského chování v situacích, kdy zjednodušeně řečeno, aktuálním stavům světa jako lidé příliš nerozumíme a neumíme predikovat jejich budoucí stav, a přesto se musíme rozhodovat a v těchto svých rozhodnutích se snažit co nejlépe budoucí stavy světa předvídat a do svých rozhodnutí je anticipovat.

Toto je hlavním poselstvím osobitého, výrazně nekonvenčního autora na pro mnohé tak kontroverzní téma. Soubor pěti inspirativních a vnitřně konzistentních knih vydaných v jediné dekádě autor nazývá „incerto“ a jeho červenou nití je široká diskuse projevů fenoménu nahodilosti jako jednoho z možných kvalitativních stavů světa s konkrétními návodů, jak by se podle něj měli lidé správně chovat a rozhodovat v podmínkách nejistoty ohledně jejich budoucích dopadů.

Metodologii společenských věd, zejména pak teoretickou ekonomii, v posledních dekadách asi nejvíce doplnil kognitivní psycholog Daniel Kahneman. S Amosem Tverským navázali na Daniela Bernoulliho v jeho přístupech k rozhodování při nejistých podmínkách a založili směr behaviorální ekonomie, myšlenkový proud, který postupně získává stále více příznivců, neboť evidentně lépe anticipuje současné stále složitější ekonomické stavy světa posledních let.

Oba vědci si, stejně jako Taleb, byli vědomi faktu, že ekonomické stavy světa jsou ze své podstaty nepredikovatelné, z čehož lze vyvodit, že poslední finanční a ekonomické krize nebyla dopředu poznatelná a že iluze o možné predikci tohoto typu jevů spočívá v našem přesvědčení, že chápeme minulost a z toho odvozujeme, že budoucnost bude také poznatelná. V rámci svých empirických a heuristických přístupů jsou lidé chápáni jako multikriteriální rozhodovatelé, beroucí v potaz

subjektivní hlediska a také etiku ekonomických interakcí, nebo dokonce emoce a v realitě se rozhodují jinak, než podle teorie racionální volby a ortodoxního kritéria teorie očekávaného užitku. Vycházejí z premisy, že lidé nejsou obdařeni racionálním pravděpodobnostním myšlením a optimálním chováním v podmínkách nejistoty a neurčitosti, jako lidé trpíme zjevnou neschopností rozpoznat plný rozsah naší nevědomosti a nejistoty ohledně stavů světa, ve kterém žijeme a máme sklony nadhodnocovat to, jak tomuto světu rozumíme a silně podhodnocovat roli zrádné nahodilosti.

Pro téma rozhodování ekonomických subjektů v nejistých podmínkách má zásadní význam Kahnemanova a Tverskyho prospektivní teorie (Kahneman a Tversky 2013), která je zdokonalením Bernoulliho psychologického přístupu k hodnocení riskantních her, před Bernoullim vládl názor, že hry jsou hodnoceny podle matematické očekávané střední hodnoty výhry. D. Bernoulli svým slavným Petrohradským paradoxem (lidé, kterým je nabídnuta riskantní hra s nekonečně velkou střední hodnotou výhry v penězích, jsou ochotni za ni utratit jen nepatrný obnos) ukázal, že lidé se při svém rozhodování v problému s náhodnou veličinou neřídí střední hodnotou výhry a tudíž rigorózní vědní disciplíny na podporu rozhodování příliš ekonomickému subjektu při volbě rozhodnutí ohledně nejistých situací nepomohou, lidé jsou pro tento typ predikce velmi špatně vybaveni, navíc rozhodovacími komponenty jsou právě prvky z oblasti psychologie, sociologie, atd. Z toho plyne, že každý člověk má svůj obvykle velmi vyhraněný individuální vztah k situacím povahy loterie s náhodnými tahy a svou individuální funkci užitku. Je empiricky prokázáno, že většina lidské populace má averzi k riziku, znamená to, že preferuje ztrátu jisté malé částky (pojistného) před potenciální ztrátou velkou, až katastrofální.

3 Nepredikovatelná „nespoutaná“ nahodilost

Pro kategorizaci pojmu pojištění má v tomto ohledu zásadní význam Talebovo rozlišování nahodilosti jednak na její nespoutanou, neprediktabilní podobu např. při nastupování katastrofických stavů světa, jednak na nahodilost gausovsky uspořádanou, sterilizovanou, a tedy i matematicky zvládnutou, jejím názorným příkladem je fungování kasina a také životní pojišťovna. Pojištění samo má dlouhou historii v segmentu životního pojištění, je kategorií fungující ve stejném pravděpodobnostním režimu jako již zmíněné kasino.

Zcela jinak se jeví metodologická podstata majetkových a odpovědnostních pojištění, shrnovaných pod pojem neživotních pojištění. Vysvětlení tohoto základního členění lze hledat v rozdílných typech nahodilosti, a tedy i pohledech metodologů, ekonomů a právníků na souvislost pojištění s kategorií nahodilosti. Pro ekonomy je důležitá funkce pojištění právě při kompenzování důsledku „talebovské“ nespoutané nahodilosti v neživotních produktech, v současné době je

aktuální otázkou míra možného podílu pojišťovnictví na finančním řešení katastrofických událostí, jejichž finanční odraz stále bobtná.

Dynamika katastrofálních škod přímo navazuje na rychlou dynamiku rozvoje lidské společnosti: na jedné straně proces závažných ekonomických, technických a sociálních přeměn, proces globalizace světové ekonomiky, silný trend ke koncentraci výsledků ekonomické činnosti znamenající shromažďování velkých hodnot na malém prostoru, na druhé straně přinášejí vyšší zranitelnost nových technologií a podobné dynamizující faktory přinášejí pro ekonomické subjekty nejen zvyšující se životní úroveň a vyšší životní styl, ale i větší ohrožení a nebezpečí.

Neživotní pojistitelé se v hektické volatilní době nejvíce obávají tzv. neznámých neznámostí (unknown unknowns), které se v minulosti zatím dosud nevyskytly, a tedy nemají ani žádné historické pravděpodobnosti, které by bylo možno dosadit do modelů, i pokud bychom připustili jejich funkčnost. Taleb v této souvislosti upozorňuje na skutečnost, že u malých pravděpodobností chyby matematických modelů narůstají, čím vzácnější je určitá katastrofická událost, tím méně o jejím výskytu víme a tím menší šanci máme ji zahrnout do jakékoliv smysluplné predikce (Taleb 2011).

Problematicčnost usuzování z historických časových řad v kontextu nepředvídatelnosti talebovských „černých labutí“ a jejich matematické neuchopitelnosti lze názorně ukázat na fukušimské katastrofě. Projekt atomové elektrárny v jedné z technologicky nejvyspělejších zemí světa byl z bezpečnostního hlediska postaven jako efektivní obrana proti příčinám největší poslední katastrofy toho druhu. Reaktor ve Fukušimě byl postaven tak, aby odolal těm nejhorším zemětřesením, jaká byla v minulosti zaznamenána, a jeho konstruktéři s žádnými výrazně negativně horšími vlivy nepočítali. Tsunami, která elektrárnu zničila, však znamenala další upgrade „černé labutě“, historická data o možné kombinaci realizace živelního a technologického rizika v sobě žádnou informaci neobsahovala.

V této souvislosti považujeme za nutné zdůraznit, že v zásadě stejný metodologický nedostatek, způsobený insuficiencí usuzování z historických dat, v sobě obsahují i v současnosti módní stres-testy finančních institucí, jejich kritériem je hypotetická schopnost čelení testované instituce parametrům posledního nejnepríznivějšího stavu ekonomiky, zastánci stres testů ovšem evidentně neberou v úvahu, že tomuto stavu musel předcházet stav méně nepříznivý, jinými slovy stres-testy nevypovídají nic o odolnosti vůči upgrade „černé labutě“.

V produktech pojištění osob tento problém prakticky není, nahodilost se projevuje jako typicky gausovská, modelově zvládnutá, na rozdíl od možných projevů nepredikovatelné nahodilosti v majetkových a odpovědnostních pojištěních. Tato zásadní rozdílnost v obsahu vnitřní ekonomiky v obou segmentech a způsobu tvorby pojistně-technických rezerv v obou segmentech je pro pojistnou teorii velmi

důležitá. Nepochopení rozdílu vedlo v roce 2021 k nekompetentnímu kroku tehdejší vládní garnitury: odčerpání z prostředků životních rezerv částky řádově deseti miliard korun na pokrytí populistických veřejných výdajů zcela v rozporu se zcela odlišnou pojistně-technickou podstatou fungování kalkulačního životního modelu.

4 Závěr

Přes mimořádně hektický a velmi volatilní průběh ekonomických stavů světa v posledních více než čtyřech dekadách je nutno konstatovat, že jednou z odvětvových ekonomik, která na rozdíl od bankovníctví vykazovala vůči volatilním výkyvům stavů světa jistou rezistenci, bylo odvětví pojišťovnictví. Určitým aktuálním problémem je ovšem pokračující geometrický nárůst objemu škod při katastrofických událostech, komerčním způsobem organizované pojištění začíná narážet na bariery tohoto systému. Celkové dosahování vyššího materiálního bohatství při současné vyšší zranitelnosti ekonomických a technických systémů, vytváří tlak na objem finančních škod z katastrofických událostí a vynucuje si jejich vícezdrojové krytí a intenzivní hledání dalších cest řešení finančních důsledků katastrofických realizací. Vývojový trend ekonomiky odvětví pojišťovnictví tak potvrzuje talebovsko kahnemanovský přístup k fenoménu nespoutané nahodilosti a nutnost v jeho poznaných a definičně pochopených intencích zdokonalovat nástroje k jejich co nejvyšší eliminaci.

Literatura

KAHNEMAN, D., a A. TVERSKI, 1979. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. In: *Handbook of Fundamentals of Decision Making*. S. 99–127. Dostupné z: https://doi.org/10.1142/9789814417358_0006.

KAHNEMAN, D., 2012. *Myšlení rychlé a pomalé*. Brno: Jan Melvil publishing.

TALEB, N. N., 2011. *Černá labuť*. Praha: Paseka.

Discussion on updating the methodological content of the concepts of insurance and the insurance industry

*Jaroslav Daňhel – Eva Ducháčková
Jarmila Radová – Petra Tisová*

Abstract:

The article discusses the redefinition of the insurance category from the point of view of the contribution of behavioralists, empirical economist and cognitive psychologist N.N. Taleb and D. Kahneman, motives for insurance, influence on the economy of the insurance industry.

Keywords: Definition of Insurance; Economics of Insurance; Perspectives on randomness by N. Taleb and D. Kahneman.

JEL Classification: G21, G22.

Pokyny pro autory

- 1. Druhy příspěvků.** Autoři mohou zasílat redakční radě časopisu *Český finanční a účetní časopis* (dále jen časopis) nabídky svých příspěvků

- a) do rubriky *Stati*,
- b) do rubriky *Diskuse*,
- c) do rubriky *Informace*,
- d) a do rubriky *Recenze*.

Příspěvky se zasílají průběžně prostřednictvím on-line redakčního systému na adrese <http://cfuc.vse.cz/>. Příspěvky zaslané do rubriky *Stati* a do rubriky *Diskuse* podléhají oponentnímu řízení.

- 2. Licenční dohoda.** Podmínkou pro uveřejnění příspěvku v časopise je autorem (autorským kolektivem) uzavřená licenční dohoda, v níž autor (autorský kolektiv) poskytuje nabyvateli (tj. Vysoké škole ekonomické v Praze) bezplatně právo uveřejnit příspěvek v tištěné i elektronické podobě časopisu a současně dále prohlašuje, že příspěvek vytvořil samostatnou vlastní tvůrčí činností a neexistují k tomuto dílu autorská práva jiných osob, a že příspěvek je původní a dosud nebyl veřejně publikován (s výjimkou příspěvků, které byly dosud uveřejněné pouze ve vědeckých sbornících nebo ve sbornících z konferencí a byly upraveny).

- 3. Oponentní řízení.** Oponenty vybírá redakční rada časopisu mezi veřejně uznávanými odborníky, u nichž lze očekávat, že zpracují oponentský posudek s náležitou odbornou odpovědností.

Oponentský posudek musí obsahovat připomínky a poznámky oponenta, stručné zhodnocení přínosu článku a závěrečný výrok v podobě *doporučuji bez připomínek*, nebo *doporučuji s připomínkami, jejichž zapracování ponechávám na vůli autora*, nebo *doporučuji s připomínkami, jejichž zapracováním podmiňuji toto doporučení*, popř. *nedoporučuji*.

- 4. Výběr příspěvků** provádí redakční rada na základě oponentního řízení. Na uveřejnění článku neexistuje právní nárok. Za uveřejnění článku v časopisu se nevyžadují žádné poplatky.

- 5. Forma příspěvku.** Každý zaslaný příspěvek musí splňovat následující formální náležitosti. Příspěvky

- a) se zasílají v elektronické podobě a musí být vytvořeny v jednom souboru formátu MS Word,
- b) musí být vytvořeny podle Vzorového příspěvku,
- c) musí být zpracovány v souladu s platnými pravidly pravopisu českého příp. slovenského jazyka.